

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धा, राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हा परिषद स्पर्धा, साने गुरुजी स्वच्छ माध्यमिक व प्राथमिक शाळा स्पर्धा, सावित्रीबाई फुले स्वच्छ अंगणवाडी स्पर्धा व ग्रामअभियानांतर्गत ग्रामपंचायतींना द्यावयाच्या विशेष पुरस्कारासाठी स्पर्धा .

महाराष्ट्र शासन
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
शासन निर्णय क्र.अभियान-१००८ /प्र.क्र.१७७/पापु१६
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२, दिनांक- १५ सप्टेंबर, २००८.

- वाचा:- १) शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग क्र.अभियान-२०००/प्र.क्र.४२७/पापु-१६ दिनांक १५ सप्टेंबर २०००.
- २) शासन निर्णय पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग क्र.अभियान२००१/प्र.क्र.१४१/पा.पु.१६ दिनांक १३ सप्टेंबर, २००१
- ३) शासन पत्र, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग क्र.अभियान२००३/प्रक्र.२७८/पापु१६ दिनांक २४ सप्टेंबर, २००३.
- ४) शासन निर्णय, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग क्र.प्राशास्प१००५/प्र.क्र.५०५/पापु१६ दिनांक, ३१ मे, २००५.

प्रस्तावना :-

ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रमाचा मूळ उद्देश ग्रामीण जनतेचे आरोग्यमान उंचावण्याचा आहे. तथापि, ग्रामीण भागात अशुद्ध पाण्यामुळे, अस्वच्छ परिसरामुळे व वैयक्तिक स्वच्छतेअभावी उद्भवणा-या रोगांमुळे पिडित असलेल्यांची आकडेवारी पाहता हा उद्देश फारसा सफल झाल्याचे न जाणवल्याने, ज्यांचे आरोग्यमान, पर्यायाने जीवनस्तर, उंचावण्यासाठी शासन प्रयत्नशील आहे, त्या ग्रामस्थांचा सक्रीय व सातत्यपूर्ण सहभाग कार्यक्रमात करून घेण्याची प्रभावी तरतूद कार्यक्रमाच्या अंमलबजावणीत असावी, ग्रामीण जनतेस हा कार्यक्रम आपला वाटावा, त्याचे महत्त्व पटून त्यांचा उत्स्फूर्त सहभाग मिळावा या दृष्टीकोनातून, सन २०००-०१ पासून संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धा राबविण्यात येत आहे. तसेच सन २००२-०३ पासून स्वच्छतेशी व ग्रामविकासाशी निगडित एखाद्या विशिष्ट क्षेत्रात भरीव काम करणा-या ग्रामपंचायतींना जिल्हा, विभाग व राज्यस्तरावर विशेष बक्षीसे देण्याचा उपक्रमही सुरू करण्यात आला आहे.

परंतु, अभियानपूर्व ग्रामपंचायतीमध्य काय स्थिती होती व अभियानकाळात ग्रामपंचायतीने काय काम केले याची माहिती मिळावी तसेच स्वच्छतेच्या कामास गती यावी व सातत्य स्वच्छतेच्या कामात रहावे या दृष्टीने ग्रामपंचायतींचे अ, ब, क नुसार प्रतवारी करून स्पर्धा घेण्याचा व त्यांतर्गत निवडलेल्या ग्रामपंचायतींना रोख पारितोषिक देण्याचा प्रस्ताव शासनाच्या विचाराधीन होता.

तसेच सदर अभियान राबविण्यात सुटसुटीतपणा व अधिक सोपेपणा, पारदर्शकता आणण्याच्या दृष्टीने तसेच स्वच्छतेच्या कामात सातत्य राहण्यासाठी आतापर्यंत दिलेले आदेश अधिक्रमीत करून पुढील प्रमाणे सुधारित आदेश काढण्यात येत आहेत.

शासन निर्णय :-

घरांची, गावांची व परिसरांची स्वच्छता व्हावी व ग्रामीण भागातील सर्वसामान्य जनतेचे आरोग्यमान व पर्यायाने जीवनमान उंचवावे व त्यायोगे "स्वच्छतेतून समृद्धीकडे" ही संकल्पना मूर्त स्वरूपात यावी या उद्देशाने ग्रामीण स्वच्छता कार्यक्रमांतर्गत जे कार्यक्रम आखण्यात येतात त्या कार्यक्रमाची परिणामकारक अंमलबजावणी करून गावातील स्वच्छतेची परिस्थिती सुधारण्यासाठी व त्यात सातत्य राहण्यासाठी ग्रामस्थांचा उत्स्फूर्त सहभाग व सहकार्य अपेक्षित आहे. त्यात ग्रामीण जनतेने आपली कल्पकता व परंपरागत ज्ञानाच्या आधारे, स्थानिक कच्च्या मालाचा वापर करून, स्वच्छतातंत्र विकसीत करण्याची गरज आहे. यामध्ये शासनाची भूमिका सहाय्यकर्ता व मार्गदर्शकाची असणार आहे. यासाठी आतापर्यंत दिलेले आदेश अधिक्रमीत करून संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांच्या निकषामध्ये पुढीलप्रमाणे बदल करण्याचे निर्णय घेण्यात आलेले आहेत.

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान

१. अभियानाची पूर्वतयारी:

अ) दरवर्षी दिनांक १ ते २५ सप्टेंबर -

या अभियानाची लाक्षणिक स्वरूपात सुरवात जरी दरवर्षी २ ऑक्टोबर पासून होत असली तरी, तत्पूर्वी या कालावधीत या अभियानाची पूर्वतयारी करण्यात यावी. या कालावधीत मा. मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता हे विभागवार बैठका घेवून अभियानात सहभागी होण्यासाठी आवाहन करतील व पूर्वतयारीचा आढावा घेतील. या कालावधीत जिल्हास्तरावर पालकमंत्री, जिल्हा ग्रामस्वच्छता अभियान समितीची सभा घेतील व दिनांक २ ऑक्टोबर पासून सुरु होणा-या अभियानात सक्रीय सहभागी होण्याचे आवाहन करतील. जिल्हास्तरावरील अभियान समितीचे गठन **परिशिष्ट -I** मध्ये नमूद केले आहे.

ब) दरवर्षी दिनांक २६ ते २९ सप्टेंबर -

या दिवशी **गट विकास अधिकारी**, तालुक्यातील सर्व ग्रामपंचायतींचे सरपंच, ग्रामसेवक यांची सभा तालुका स्तरावर बोलावतील. सदर सभेस संबंधित मा. आमदार, पंचायत समितीतील सर्व जिल्हा परिषद सदस्य, सभापती, उपसभापती, पंचायत समिती सदस्य, सेवाभावी संस्था, कॉलेजचे प्राध्यापक, स्वतंत्र्य सैनिक इत्यादी मान्यवरांना निमंत्रित करण्यात यावे, व सर्वांना अभियानात सक्रीय सहभागी होण्याचे आवाहन करावे.

क) दरवर्षी दिनांक ३० सप्टेंबर -

या दिवशी प्रत्येक ग्रामपंचायतीमध्ये **सरपंच**, ग्रामसभा घेतील व ग्रामस्तरावरील अभियान समिती गठीत करतील. जर या दिवशी ग्रामपंचायतीची मासिक सभा घेणे शक्य झाले नाही तर दि.१ ऑक्टोबर रोजी ही सभा घेण्यात यावी. ग्रामस्तरावरील कृती समितीचे गठन **परिशिष्ट - I** मध्ये नमूद केले आहे.

ड) दरवर्षी दिनांक १ ऑक्टोबर -

दिनांक १ ऑक्टोबर रोजी महिला ग्रामसभा बोलाविण्यात यावी व अभियानाच्या तयारीची चर्चा करून कृती कार्यक्रम तयार करतील.

इ) दरवर्षी दिनांक २ ऑक्टोबर :

अभियानाची औपचारिक सुरुवात:- राज्यातील सर्व ग्रामपंचायतीतून एकाच वेळी **ग्राम सभा** घेण्यात येईल. या ग्रामसभेला जिल्हा व तालुका स्तरावरील **विशेष अधिकारी** उपस्थित राहून मार्गदर्शन करतील. यांची निवड मुख्य कार्यकारी अधिकारी जिल्ह्यातील सर्व शासकीय खात्याच्या **कर्मचा-यातून करतील**. यासाठी जिल्हाधिकारी सहकार्य करतील. या दिवशी सर्व ग्रामपंचायतीत ग्रामसभा व्हाव्यात व त्यास जिल्हा स्तरावरील शासकिय कर्मचारी उपस्थित रहावा यासाठी प्रत्येक

जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी, सर्व शासकिय खात्यातून आवश्यक तो कर्मचारी वर्ग उपलब्ध करून देतील. या दिवशी संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानाची औपचारिक सुरुवात होईल.

२. वातावरणनिर्मिती करीता लाक्षणिक स्वरूपातील कृतीकार्यक्रम :

यानंतर ग्रामपंचायत स्तरावर पुढीलप्रमाणे अभियानाच्या अंमलबजावणीचा कार्यक्रम सुरु करावा.

- अ) दरवर्षी दिनांक ३ व ४ ऑक्टोबर - स्वच्छता विषयक साहित्याचे प्रदर्शन, प्रचार-प्रसिध्दी व प्रात्यक्षिके, याबाबतच्या तांत्रिक ज्ञानाबाबतची प्रात्यक्षिके, गवंडी मेळावा.
- ब) दरवर्षी दिनांक ५ ते ७ ऑक्टोबर - ग्राम सफाई, घनकचरा व्यवस्थापन, कचरा मुक्ती जागृती मोहिम.
- क) दरवर्षी दिनांक ८ व ९ ऑक्टोबर - वैयक्तिक स्वच्छता जागृती (नखे काढणे, स्वच्छ आंगोळ, केस धुणे, उवा निर्मूलन) मोहिम.
- ड) दरवर्षी दिनांक १० ते १४ ऑक्टोबर - घर व परिसर स्वच्छता व सजावट मोहिम.
- इ) दरवर्षी दिनांक १५ ऑक्टोबर - हात धुवा मोहिम.
- ई) दरवर्षी दिनांक १६ ते १८ ऑक्टोबर - शाळा व अंगणवाडी स्वच्छता जागृती मोहिम.
- फ) दरवर्षी दिनांक १९ व २० ऑक्टोबर - सार्वजनिक इमारती स्वच्छता जागृती मोहिम.
- ग) दरवर्षी दिनांक २१ व २२ ऑक्टोबर - जनावरे स्वच्छता मोहिम, आदर्श गोठा व स्वच्छ जनावर स्पर्धा.
- ह) दरवर्षी दिनांक २३ ते २८ ऑक्टोबर - रस्ते दुरुस्ती, सफाई व श्रमदान मोहिम.
- ज) दरवर्षी दिनांक २९ ते ३१ ऑक्टोबर - पाणी शुध्दता, प्रात्यक्षिक व प्रशिक्षण मोहिम.
- त) दरवर्षी दिनांक १ ते ५ नोव्हेंबर - गटारे सांडपाणी व्यवस्थापन, सांडपाणी पूनर्वापर मोहिम.
- थ) दरवर्षी दिनांक ६ नोव्हेंबर - गावात स्लोगन (घोषवाक्य) स्पर्धा, निबंध स्पर्धा इत्यादी विविध स्पर्धा, व्यसनमुक्ती मोहिम.
- द) दरवर्षी दिनांक ७ व ८ नोव्हेंबर - सुदृढ बालक स्पर्धा, माता बाल संगोपन, बचत गटाचा सहभाग.
- ध) दरवर्षी दिनांक ९ नोव्हेंबर - रोगनिदान व साथरोग प्रतिबंध मोहिम, पाणी गुणवत्ता.
- य) दरवर्षी दिनांक १० नोव्हेंबर ते ३० डिसेंबर - शौचालय बांधकाम, दुरुस्ती व शौचालय वापराबाबत जनजागृती करणे, स्वच्छतेच्या इतर सर्व घटकावर भर देणे.
- र) दरवर्षी दिनांक ३१ डिसेंबर - संकल्प दिवस

ग्रामपंचायत क्षेत्रात सातत्याने पुढे वर्षभर राबवावयाच्या स्वच्छतेशी निगडीत वर नमूद केलेल्या बाबींची माहिती ग्रामस्थाना व्हावी, त्यातून त्या घटकाबाबत त्यांच्यात जाणीव जागृती व्हावी यादृष्टीने या कालावधीत अन्य अनुषंगिक कार्यक्रम आयोजित करता येतील. तसेच या कालावधीत वातावरण निर्मितीसाठी ग्रामपंचायत स्तरावर किंवा त्याखालील महसुली गांव, वार्ड, वस्ती, शाळा, मंडळे स्तरावर त्या त्या दिवसाचे महत्व विचारात घेवून वैयक्तिक स्पर्धा आयोजित कराव्यात. जसे आदर्श माता, स्वच्छ घर, स्वच्छ शाळावर्ग, स्वच्छ गोठा, स्वच्छ गल्ली, स्वच्छ वस्ती, उत्कृष्ट पाणी साठवण, उत्कृष्ट जनावर, समतोल आहार, सुदृढ मूल इत्यादी. गावाने याबाबत स्वयंनिर्णय घ्यावा. यात विविध कला, खेळ, वादविवाद, गाणी, म्हणी याही स्पर्धा असू शकतील.

ग्रामपंचायतीना वरीलप्रमाणे दिवस साजरा करणे अनिवार्य आहे. केलेल्या कामाचे रेकॉर्ड ठेवणेही आवश्यक आहे. दरवर्षी २ ऑक्टोबर ते ३१ डिसेंबर अखेर वरील कार्यक्रमाबरोबरच वैयक्तिक शौचालय बांधकाम, सार्वजनिक शौचालय बांधकाम, दुरुस्ती, वापर, सांडपाणी व घनकचरा व्यवस्थापन इत्यादीवर भर देवून ग्रामपंचायत निर्मल ग्राम पुरस्कारासाठी तयार करणे व २८ डिसेंबर पूर्वी निर्मल ग्राम पुरस्कारासाठी अर्ज करणे. ज्या ग्रामपंचायतीना निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेला आहे त्यांनी

सातत्य राहण्यासाठी गावातील ज्या कुटुंबाकडे स्वतःचे वैयक्तिक शौचालय नाही त्यांनी स्वतःचे वैयक्तिक शौचालय बांधणे, शौचालयाच्या कच्च्या आडोश्याचे पक्के बांधकाम करणे, घरात वरिष्ठ नागरिक व अपंग असतील तर त्यांच्यासाठी योग्य व्यवस्था करणे. या ग्रामपंचायतीमध्ये स्वच्छतेचे सातत्य राहील व स्वच्छता कार्यक्रमात वृद्धी होईल असे प्रयत्न करावे.

३. ग्रामपंचायतीची तपासणीसाठीची तयारी व तपासणी कार्यक्रम:

ग्रामपंचायतीनी उपरोक्त दिलेल्या मोहिमा ठरलेल्या दिवशी राबवाव्यात त्याचबरोबर आपापल्या स्तरावर आपापल्या तांत्रिक व पारंपारीक ज्ञानाचा उपयोग करून आपापल्या पध्दतीने तयारी करावी. यासाठी ग्रामपंचायतीनी सेवाभावी संस्था, या अभियानात उत्कृष्ट ठरलेली गावे, तज्ञ व्यक्ती यांची मदत आपापल्या परीने प्राप्त करून घ्यावी.

अ) दरवर्षी १ ते ५ जानेवारी - जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतीनी ३० सप्टेंबर रोजीची गावातील स्वच्छतेची स्थिती (Baseline data) व अभियान कालावधीत केलेल्या कामाची **परिशिष्ट - II मध्ये** दिल्यानुसार माहिती आपल्या पंचायत समितीच्या गट विकास अधिका-याकडे न चुकता सादर करावी.

ग्रामपंचायतीनी राबविलेल्या अभियानाची तपासणी प्रामुख्याने ज्या प्रमुख मुद्दे व पोटमुद्द्यांच्या आधारे करण्यात येणार आहे, त्यासाठीचे गुण याची माहिती **परिशिष्ट - III मध्ये** दिली आहे. या अभियानांतर्गत विविध स्तरावरील तपासणी कालावधी खालीलप्रमाणे राहील.

ब) दरवर्षी दिनांक ६ ते २० जानेवारी - जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतीची प्रत्यक्ष तपासण्या करून जिल्हा परिषद मतदार संघस्तरीय गुणांकन करणे, प्रतवारी ठरवून व निकाल जाहिर करणे.

क) दरवर्षी दिनांक २६ जानेवारी - जिल्हा परिषद मतदारसंघ स्तरावरील बक्षीस वितरण समारंभ.

ड) दरवर्षी दिनांक २७ जानेवारी ते १० फेब्रुवारी - पंचायत समिती स्तरावरील स्पर्धेसाठी ग्रामपंचायतीनी तयारी करणे.

इ) दरवर्षी दिनांक ११ ते २८ फेब्रुवारी - पंचायत समिती स्तरावरील स्पर्धेतील ग्रामपंचायतींची तपासणी व निकाल जाहिर करणे.

फ) दरवर्षी दिनांक १ ते १० मार्च - पंचायत समिती स्तरावरील बक्षीस वितरण समारंभ.

ग) दरवर्षी दिनांक ११ मार्च ते १४ एप्रिल - जिल्हास्तरावरील स्पर्धेसाठी ग्रामपंचायतीनी तयारी करणे.

ह) दरवर्षी दिनांक १५ ते ३० एप्रिल - जिल्हा स्तरावरील स्पर्धेतील ग्रामपंचायतींची तपासणी व निकाल जाहिर करणे.

ज) दरवर्षी दिनांक १ मे - जिल्हा स्तरावरील बक्षीस वितरण समारंभ.

त) दरवर्षी दिनांक २ मे ते ३० जून - विभागस्तरावरील स्पर्धेसाठी ग्रामपंचायतीनी तयारी करणे.

थ) दरवर्षी दिनांक १ ते १० ऑगस्ट - विभाग स्तरावरील स्पर्धेतील ग्रामपंचायतींची तपासणी व निकाल जाहिर करणे.

द) दरवर्षी दिनांक १५ ऑगस्ट - विभाग स्तरावरील बक्षीस वितरण समारंभ.

ध) दरवर्षी दिनांक १६ ते ३० सप्टेंबर - राज्य स्तरावरील स्पर्धेतील ग्रामपंचायतींची तपासणी व निकाल शासनास सादर करणे.

य) दरवर्षी दिनांक २ ऑक्टोबर - राज्य स्तरावरील बक्षीस वितरण समारंभ.

४. अभियानांतर्गत प्रत्येक स्तरावरील समित्यांचे गठण:

जिल्हा परिषद मतदार संघस्तर, पंचायत समितीस्तर, जिल्हास्तर, विभागस्तर व राज्यस्तरावरील मूल्यमापन समित्यांमध्ये फेरबदल केलेले असून या वर्षीपासून प्रत्येक स्तरावरील मूल्यमापन समितीचे गठण **परिशिष्ट- IV मध्ये** दिल्यानुसार राहील.

प्रत्येक स्तरावरील तपासणी कालावधी, निवडीचे कार्यक्षेत्र, अहवाल सादर करण्याची मुदत, बक्षीसाचे स्वरूप व रक्कम, बक्षीस वितरण समारंभाचा दिवस व बक्षीस कोणाच्या हस्ते वितरीत करावे याबाबतचा तपशिल सोबतच्या **परिशिष्ट - V व परिशिष्ट - VI** मध्ये दिला आहे.

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत घेण्यात येणा-या स्पर्धा :

I. राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धा

- १) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेतील ग्रामपंचायतींच्या तपासणीसाठी असलेल्या गुणपत्रिकेत बदल केलेला असून सुधारीत गुणपत्रिका **परिशिष्ट- III** मध्ये दिल्यानुसार राहिल. त्यानुसार प्रत्येक स्तरावरील समित्यांच्या सदस्यांनी तपासणी करून उपस्थित असलेल्या प्रत्येक सदस्याने स्वतंत्रपणे गुण द्यावेत. समिती सदस्यांनी दिलेल्या गुणांची बेरीज करून त्याला उपस्थित असलेल्या सदस्यसंख्येने भागून जी सरासरी येईल तेवढे गुण त्या ग्रामपंचायतीला मिळतील.
- २) मोठ्या लोकसंख्येच्या गांवाना अभियान राबविण्यासाठी करावे लागणारे जादा प्रयत्न विचारात घेता त्यांना जादा गुण (Weightage) देणे आवश्यक आहे. त्यासाठी, उपरोक्त अनुक्रमांक १ मध्ये दिलेल्या प्रक्रीयेनंतर ग्रामपंचायतीला जे सरासरी गुण मिळतील, त्या सरासरी गुणावर लोकसंख्येनुसार टक्केवारी द्यावयाचे जादा गुण (Weightage) काढून ते मूळ गुणांत अंतर्भूत करून अंतिम मिळालेल्या गुणाची टक्केवारी खालीलप्रमाणे काढावी.
  - १००० लोकसंख्येपर्यंतच्या ग्रामपंचायती -प्रत्यक्ष मिळालेले गुण
  - १००१ ते ३००० पर्यंत लोकसंख्येच्या ग्रामपंचायती - प्रत्यक्ष मिळालेले गुण + त्या गुणाच्या २%
  - ३००१ ते ६००० पर्यंत लोकसंख्येच्या ग्रामपंचायती -प्रत्यक्ष मिळालेले गुण + त्या गुणाच्या ३ %
  - ६००१ पेक्षा जादा लोकसंख्येच्या ग्रामपंचायती - प्रत्यक्ष मिळालेले गुण + त्या गुणाच्या ५ %

यामुळे मोठ्या ग्रामपंचायतींना कराव्या लागणा-या जादा प्रयत्नांना योग्य तो न्याय मिळेल.

अभियानांतर्गत ग्रामपंचायतींची प्रतवारी ठरविणे:

या अभियानात सहभागी होणा-या प्रत्येक ग्रामपंचायतीने अभियानाच्या सुरुवातीची गावातील स्थिती म्हणजेच Baseline Data व जिल्हा परिषद मतदार संघस्तरावरील तपासण्या सुरु होण्यापूर्वीची स्थितीबाबतची **परिशिष्ट - II** मधील माहिती आपल्या पंचायत समितीच्या गट विकास अधिका-याकडे तपासणीपूर्वी देण्यात यावी. जर काही ग्रामपंचायतींनी अशी माहिती सादर केली नाही तरीसुद्धा जिल्हा परिषद मतदारसंघस्तरीय समितीने अशा ग्रामपंचायतीसह जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतींची तपासणी करून गुणांकन करावे व खालीलप्रमाणे प्रतवारी ठरवावी.

- i) अ - ६०% व त्याहून अधिक गुण
- ii) ब - ५०% ते ५९%
- iii) क - ४९% व त्यापेक्षा कमी गुण

प्रतवारी ठरविण्याची कार्यपद्धती :- राज्याच्या ग्रामीण भागात स्वच्छतेची कार्यसंस्कृती कायमस्वरूपी विकसित होण्याच्या दृष्टीकोनातून, सन २००८-०९ पासून जिल्हा परिषद मतदार संघस्तरीय समिती, जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतींची तपासणी करून मिळालेल्या गुणानुसार प्रतवारी ठरवेल. सर्व ग्रामपंचायतीमधील अभियानाच्या सुरुवातीला (३० सप्टेंबर रोजी) असलेली स्थिती म्हणजे Baseline Data, अभियान राबविल्यानंतरची स्थिती व ग्रामपंचायतींची प्रत्यक्ष तपासणी केल्यानंतर गुणांकन करून वरीलप्रमाणे प्रतवारी ठरवावी. संबंधित पंचायत समितीच्या गट विकास अधिका-यांनी आपल्या तालुक्यातील ग्रामपंचायतींची प्रतवारी जाहीर करावी व त्यास प्रसिध्दी द्यावी. तसेच, ग्रामपंचायतींनी आपल्या प्रतवारीत सुधारणा करण्यासाठी प्रयत्न करावेत यासाठी त्यांना मार्गदर्शन करावे. मुख्य कार्यकारी अधिका-यांनी आपल्या जिल्ह्यातील ग्रामपंचायतींची तालुकानिहाय प्रतवारी

जाहीर करावी.

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धे अंतर्गत प्रत्येक स्तरावरील बक्षीसे :

अ) जिल्हा परिषद मतदारसंघ स्तर

जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतींची तपासणी जिल्हा परिषद मतदार संघस्तरीय समिती करून मिळालेल्या गुणानुसार ग्रामपंचायतींची अ, ब, क प्रतवारी ठरविण्यात येईल. यापैकी **अ प्रतवारीतील गुणानुक्रमे प्रथम तीन क्रमांकाच्या** ग्रामपंचायतींची निवड करावी व या ग्रामपंचायती पंचायत समितीस्तरावरील स्पर्धेसाठी पात्र असतील. जिल्हा परिषद मतदारसंघस्तरावर निवडलेल्या प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींना अनुक्रमे रु. ५०००/-, रु. ३०००/- व रु. २०००/- पर्यंत रोख बक्षीस देता येतील. परंतु, सदर बक्षीसे जिल्हा परिषदांनी स्वनिधीतून द्यावयाची असून त्यासाठी शासन स्तरावरून कोणताही निधी उपलब्ध करून दिला जाणार नाही.

ब) पंचायत समिती स्तर

जिल्हा परिषद मतदारसंघ स्तरावर अ प्रतवारीतील निवडलेल्या प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायती पंचायत समितीस्तरावरील स्पर्धेसाठी पात्र असतील. पंचायत समिती स्तरीय तपासणी समितीने या ग्रामपंचायतींची तपासणी करून पंचायत समिती स्तरावरील बक्षीसासाठी प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींची निवड करावी. पंचायत समिती स्तरावर निवडलेल्या ग्रामपंचायतींना खालीलप्रमाणे बक्षीसे देण्यात येतील.

- १) प्रथम क्रमांक - रु. २५.०० हजार
- २) द्वितीय क्रमांक - रु. १५.०० हजार
- ३) तृतीय क्रमांक - रु. १०.०० हजार

पंचायत समिती स्तरावरील प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायती जिल्हास्तरावरील स्पर्धेसाठी पात्र असतील.

क) जिल्हा स्तर

जिल्हास्तरीय तपासणी समितीने, पंचायत समिती स्तरावर निवडलेल्या प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींची तपासणी करून जिल्हास्तरावरील बक्षीसासाठी प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींची निवड करावी. जिल्हा स्तरावर निवडलेल्या ग्रामपंचायतींना खालीलप्रमाणे बक्षीसे देण्यात येतील.

- १) प्रथम क्रमांक - रु. ५.०० लाख
- २) द्वितीय क्रमांक - रु. ३.०० लाख
- ३) तृतीय क्रमांक - रु. २.०० लाख

जिल्हा स्तरावर निवडलेल्या प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायती विभागस्तरावरील स्पर्धेसाठी पात्र असतील.

ड) विभाग स्तर

विभाग स्तरीय तपासणी समितीने, जिल्हास्तरावर निवडलेल्या प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींची तपासणी करून विभागस्तरावरील बक्षीसासाठी प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींची निवड करावी. विभाग स्तरावर निवडलेल्या ग्रामपंचायतींना खालीलप्रमाणे बक्षीसे देण्यात येतील.

- १) प्रथम क्रमांक - रु. १०.०० लाख
- २) द्वितीय क्रमांक - रु. ८.०० लाख
- ३) तृतीय क्रमांक - रु. ६.०० लाख

विभाग स्तरावर निवडलेल्या प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायती राज्यस्तरावरील

स्पर्धेसाठी पात्र असतील.

इ) राज्यस्तर

राज्यस्तरीय तपासणी समितीने, विभागस्तरावर निवडलेल्या प्रथम व द्वितीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींची तपासणी करून राज्यस्तरावरील प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या बक्षीसासाठी ग्रामपंचायतीची निवड करावी. राज्यस्तरावर निवडलेल्या प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतींना खालीलप्रमाणे बक्षीसे देण्यात येतील.

- १) प्रथम क्रमांक - रु. २५.०० लाख
- २) द्वितीय क्रमांक - रु. २०.०० लाख
- ३) तृतीय क्रमांक - रु. १५.०० लाख

II. विशेष पुरस्कार :

जिल्हा विभाग व राज्यस्तरावर द्यावयाच्या विशेष पुरस्कारासाठी, अभियानांतर्गत द्यावयाच्या पारितोषिकासाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायती व्यतिरिक्त तपासलेल्या उर्वरित ग्रामपंचायतीमधून विशेष पुरस्कार द्यावयाच्या ग्रामपंचायतींची निवड करण्यात येईल. जिल्हा स्तरावरील या तीन विशेष बक्षीसांसाठी तीन ग्रामपंचायतींची निवड, नेमून दिलेल्या दुस-या जिल्ह्याच्या जिल्हा स्तरीय तपासणी समितीने करावी. तसेच विभागस्तरावर, नेमून दिलेल्या दुस-या विभाग स्तरीय तपासणी समितीने करावी. राज्यस्तरावरील या तीन विशेष बक्षीसांसाठी ग्रामपंचायतींची निवड राज्यस्तरीय तपासणी समिती तर्फे करण्यात येईल. या तिन्ही स्तरावर या पारितोषिकासाठी निवड करतांना, तपासलेल्या उर्वरित ग्रामपंचायतीपैकी कुटुंब कल्याण या विषयात सर्वाधिक गुण मिळालेल्या ग्रामपंचायतींची निवड, स्व. आबासाहेब खेडकर पुरस्कारासाठी , पाणी व्यवस्थापन या विषयात सर्वाधिक गुण मिळालेल्या ग्रामपंचायतींची निवड स्व. वसंतराव नाईक पुरस्कारासाठी. तसेच सामाजिक एकता या विषयावर सर्वाधिक गुण मिळालेल्या ग्रामपंचायतींची निवड डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर पुरस्कारासाठी करण्यात यावी.

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत कुटुंब कल्याण या विषयात उत्कृष्ट कार्य करणा-या ग्रामपंचायतींना आबासाहेब खेडकर यांच्या नावाने, पिण्याचे पाणी व सांडपाणी या विषयात उत्कृष्ट कार्य करणा-या ग्रामपंचायतींना वसंतराव नाईक यांच्या नावाने, सामाजिक एकता या विषयात उत्कृष्ट कार्य करणा-या ग्रामपंचायतींना डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांच्या नावाने जिल्हा, विभाग व राज्यस्तरावर विशेष बक्षीसे देण्यात येतील. या विशेष पुरस्काराच्या रकमा **परिशिष्ट - VII मध्ये** नमूद केल्यानुसार राहतील.

तसेच या अभियानांबाबत उत्कृष्ट पत्रकारितेसाठी फक्त जिल्हास्तरावर यशवंतराव चव्हाण यांच्या नावाने रोख बक्षीसे देण्यात येतील. सदर विशेष पुरस्कार ग्रामअभियानांतर्गत ग्राम विकास विभागाकडून उपलब्ध होणा-या निधीतून देण्यात येतील. बक्षीसासाठी पत्रकाराची निवड **परिशिष्ट - VIII मधील** गुणपत्रिकेनुसार गुणांकन करून निवड करण्यात यावी.

III. साने गुरुजी स्वच्छ शाळा व सावित्रीबाई फुले स्वच्छ अंगणवाडी स्पर्धा :

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत त्या-त्या स्तरावरील स्पर्धेत असलेल्या ग्रामपंचायतीमधील शाळा व अंगणवाड्यांमधून त्या स्तरावरील बक्षीसासाठी सर्वात स्वच्छ एका शाळेची व एका अंगणवाडीची निवड केली जाईल. संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत त्या-त्या स्तरावरील तपासणी समित्याच या पारितोषिकांसाठी पात्र शाळांची व अंगणवाड्यांची तपासणी करून गुणानुक्रम देतील. हे गुणानुक्रम **परिशिष्ट - IX मधील** निकषानुसार प्राथमिक शाळेची, तर **परिशिष्ट - X** नुसार अंगणवाडींची तपासणी करून गुणानुक्रम दिले जातील.

साने गुरुजी स्वच्छ शाळा व सावित्रीबाई फुले स्वच्छ अंगणवाडी स्पर्धेअंतर्गत खालीलप्रमाणे बक्षीसे दिली जातील.

स्तर	गुणानुक्रम	शाळांसाठी बक्षीस रक्कम	अंगणवाड्यांसाठी बक्षीस रक्कम
पंचायत समिती स्तर	प्रथम	१० हजार	५ हजार
जिल्हा स्तर	प्रथम	५० हजार	२५ हजार
विभाग स्तर	प्रथम	१ लाख	५० हजार
राज्य स्तर	प्रथम	३ लाख	१ लाख

IV. राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हा परिषद व स्वच्छ पंचायत समिती स्पर्धा :

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हा परिषद व स्वच्छ पंचायत समिती स्पर्धेतील निवडीचे निकष व परितोषिके खालीलप्रमाणे राहतील.

१. अ) जिल्हा परिषदेचे संपूर्ण कार्यक्षेत्र हागंदारीमुक्त झाल्यानंतर व केंद्र पुरस्कृत निर्मल पुरस्कार योजनेंतर्गत केंद्र शासनाकडून पुरस्कार मिळाल्यानंतर संबंधित प्रत्येक जिल्हा परिषदेला संबंधित वर्षात राज्यशासनातर्फे रु. २०.०० लाखाचा राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ व हागंदारीमुक्त जिल्हा परिषद पुरस्कार देण्यात येईल.

ब) तसेच, संबंधित वर्षात, ज्या जिल्हा परिषदेच्या कार्यक्षेत्रातील एकूण ग्रामपंचायतीपैकी, यापूर्वीच्या सर्व वर्षात निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळालेल्या ग्रामपंचायती वगळून, उर्वरित ग्रामपंचायतीपैकी ज्या जिल्ह्यातील सर्वात जास्त ग्रामपंचायतींना सदर वर्षात निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळेल त्या जिल्हा परिषदेस रु. १०.०० लाखाचा राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हा परिषद पुरस्कार मिळेल. परंतु, या पुरस्कारासाठी संबंधित वर्षात, जिल्ह्यातील किमान ५० ग्रामपंचायतींना केंद्र शासनाचा निर्मल ग्राम पुरस्कार मिळणे आवश्यक आहे.

२. पंचायत समितीचे संपूर्ण कार्यक्षेत्र हागंदारीमुक्त झाल्यानंतर व केंद्र पुरस्कृत निर्मल पुरस्कार योजनेंतर्गत केंद्र शासनाकडून पुरस्कार मिळालेल्या प्रत्येक पंचायत समितीला संबंधित वर्षात राज्यशासनातर्फे रु. ४.०० लाखाचा राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ पंचायत समिती पुरस्कार देण्यात येईल.

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानाचे नियम :

- १) सर्व ग्रामपंचायतींनी या अभियानात सहभागी होणे अनिवार्य राहिल.
- २) संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेत प्रत्येक स्तरावर निवडलेल्या ग्रामपंचायतीमधील शाळा व अंगणवाड्याच पुढील स्तरावरील स्वच्छ शाळा व स्वच्छ अंगणवाडी स्पर्धेसाठी पात्र असतील.
- ३) संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत तपासणी समितीसाठी किंवा बक्षीस वितरण समारंभाच्या आयोजनासाठी ग्रामपंचायती, शाळा व अंगणवाड्या यांनी कोणत्याही स्वरूपाचा खर्च करू नये. या कामासाठी जिल्हा परिषदांना शासनाकडून निधी वितरीत करण्यात येतो.
- ४) राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्रामपंचायत स्पर्धेतील सर्व स्तरावरील एका बक्षीसासाठी शक्यतो एकाच ग्रामपंचायतीची निवड करावी. जर, समान गुण प्राप्त झाल्यास विशेष बक्षीसासाठी असलेल्या तीन विषयात (पाणी व सांडपाणी व्यवस्थापन, कुटुंब कल्याण व सामाजिक एकता) ज्या ग्रामपंचायतीला जास्त गुण असतील त्या ग्रामपंचायतीची सदर बक्षीसासाठी निवड करावी. जर, गुणानुक्रम विभागून दिले असतील व त्यामुळे तपासणी

- करावयाच्या ग्रामपंचायतीची संख्या वाढत असेल तर विशेष बक्षीसासाठी असलेल्या तीन विषयात (पाणी व सांडपाणी व्यवस्थापन, कुटुंब कल्याण व सामाजिक एकता) जास्त गुण मिळाले असतील त्या ग्रामपंचायतीचीच पुढील स्तरावरील स्पर्धेत तपासणी करण्यात येईल.
- ५) प्रत्येक स्तरावरील तपासणी समित्यांनी त्यांना नेमून दिलेल्या कार्यक्षेत्रातील प्रत्येक ग्रामपंचायतीची तपासणी कधी व किती कालावधीत केली याची नोंद ग्रामपंचायतीच्या शेरेबुकात करावी. त्यासाठी संबंधित ग्रामपंचायतीचे सरपंच किंवा अभियान समितीचे अध्यक्ष किंवा ग्रामसेवक यांच्याकडून दाखला घेण्याची आवश्यकता नाही.
  - ६) तसेच तपासणी समितीच्या प्रत्येक सदस्याने आपल्यावरील जबाबदारीची जाणीव ठेवून ग्रामपंचायतीने केलेल्या कामाची तपासणी व मूल्यांकन निःष्पक्षपातीपणे करावी. त्यासाठी प्रतिज्ञापत्राचे वाचन ऐच्छीक आहे. प्रतिज्ञापत्राचा नमूना **परिशिष्ट - XI** मध्ये दिला आहे.
  - ७) प्रत्येक स्तरावरील समितीने दिलेला निर्णय हा **अंतिम असेल** त्याबाबत कोणत्याही स्तरावर अपील करता येणार नाही.
  - ८) राज्यस्तरावर, बक्षीसपात्र ठरलेल्या ग्रामपंचायती तसेच शाळा व अंगणवाड्या पुन्हा स्पर्धेत भाग घेवू शकतील. परंतु, त्यांना पुढील १० वर्षे या अभियानांतर्गत कोणत्याही स्तरावरील बक्षीस देय राहणार नाही.
  - ९) या अभियानास लाभलेला प्रतिसाद व लोकसहभाग कायम रहावा तसेच स्वच्छतेस/विकास कामास आलेली गती कायम रहावी यास्तव ग्रामपंचायतींनी केलेल्या कामाचे मूल्यांकन निःष्पक्षपातीपणे होणे आवश्यक आहे. यासंदर्भात प्रत्येक स्तरावरील तपासणी समितीतील अधिकारी व पदाधिकारी यांची जबाबदारी महत्वाची आहे. त्यांच्या अनुपस्थितीमुळे अचूक मूल्यांकन व योग्य ग्रामपंचायतींची निवड होण्यात अडचणी निर्माण होतात. यास्तव, तपासणी समितीतील किमान २/३(दोन-तृतीयांश) सदस्यांनी तपासणीसाठी हजर राहणे आवश्यक आहे. **अगदीच अपरिहार्य परिस्थितीत जिल्हा परिषद मतदारसंघस्तरीय तपासणी समिती व पंचायत समितीस्तरिय तपासणी समितीतील ज्या पदाधिका-यांना व अधिका-यांना तपासणीसाठी हजर राहणे शक्य नसेल त्यांनी अनुक्रमे त्यांच्या जिल्हापरिषदेच्या अध्यक्षांची व मुख्य कार्यकारी अधिका-यांची पुर्वपरवानगी घेणे आवश्यक आहे. अन्यथा ते कारवाईस पात्र ठरतील.**
  - १०) तसेच ज्या जिल्हापरिषद अध्यक्षांना, जिल्हास्तरीय तपासणीसाठी हजर राहणे शक्य नसेल त्यांनी मा.मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांची तर ज्या मुख्य कार्यकारी अधिकारी व विभागीय आयुक्तांना तपासणीसाठी हजर राहणे शक्य नसेल त्यांनी मुख्यसचिवांची पुर्वपरवानगी घेणे आवश्यक आहे. अन्यथा मुख्य कार्यकारी अधिकारी व विभागीय आयुक्त हे सदर तपासणीस न गेल्यामुळे शासनाने त्यांना नेमून दिलेल्या कर्तव्यात त्यांनी कसूर केल्याचे गृहित धरून पुढील कारवाई करण्यात येईल. तसेच जे जिल्हापरिषद अध्यक्ष, मा.मंत्री, पाणी पुरवठा व स्वच्छता यांची पुर्वपरवानगी घेतल्याविना तपासणीसाठी गैरहजर राहतील त्यांना, शासनाने नेमून दिलेल्या विकास कामाच्या कर्तव्यात त्यांनी कसूर केल्याचे गृहित धरून त्यांना जिल्हापरिषद व पंचायत समिती अधिनियम १९६१ मधील नियम ५० अन्वये कारवाई करण्यात येईल.

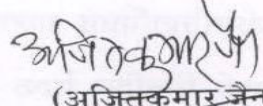
संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत बक्षीस मिळविणा-या ग्रामपंचायतींनी बक्षीस रक्कम संबंधित ग्रामपंचायतीच्या निधीत जमा करून ग्रामसभेच्या मान्यतेने त्याचा विनियोग **परिशिष्ट - XII** मध्ये दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनानुसार करावा. तसेच शाळा, अंगणवाड्या, पंचायत समित्या व जिल्हा परिषदा यांनी बक्षीस रकमेचा विनियोग **परिशिष्ट - XII** मध्ये दिलेल्या मार्गदर्शक सूचनानुसार करावा.

अभियानांतर्गत होणारा खर्च "मागणी क्रमांक वाय-२, २२१५-पाणी पुरवठा व स्वच्छता- ०२ जलनिःस्सारण व स्वच्छता- १०७ मलप्रणाल सेवा- ग्रामीण स्वच्छता- पंचवार्षिक योजनांतर्गत योजना- राज्य योजना- (०४) (०५) संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानाची अंमलबजावणी, प्रचार, प्रसिध्दी व बक्षिस योजना (२२१५ १९८८) २६, जाहिरात व प्रसिध्दी" या लेखाशिर्षाखाली घालावा.

ग्रामअभियानांतर्गत ग्राम विकास विभागाने उपलब्ध केलेल्या तरतूदीतून द्यावयाच्या विशेष पुरस्कारासाठी होणारा खर्च "मागणी क्रमांक एल-१०, २५१५ इतर ग्रामीण विकास कार्यक्रम- १०१पंचायती राज संस्था (डी) विशेष कार्यक्रम व ग्राम अभियान कार्यक्रमाची अंमलबजावणी करण्यामध्ये उकृष्ट काम केल्याबद्दल जिल्हापरिषद/पंचायत समिती/ग्रामपंचायतीकरिता प्रोत्साहनपर अनुदाने (२५१५००६२)" या लेखाशिर्षाखाली खर्ची घालावा.

सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आले असून त्याचा संगणक संकेतांक २००८०९१५१२५०३४००१ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(अजितकुमार जैन)

प्रधान सचिव, महाराष्ट्र शासन.

प्रति,

- १) मा. राज्यपाल यांचे सचिव.
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे सचिव.
- ३) सर्व मा. मंत्री यांचे खाजगी सचिव.
- ४) सर्व मा. राज्यमंत्री यांचे खाजगी सचिव.
- ५) मुख्य सचिव मंत्रालय, मुंबई.
- ६) सर्व पालकसचिव मंत्रालय, मुंबई.
- ७) सर्व विभागीय सचिव मंत्रालय, मुंबई.
- ८) सर्व जिल्हा परिषद अध्यक्ष.
- ९) सर्व जिल्हा परिषद महिला व बालकल्याण सभापती.
- १०) सर्व विभागीय आयुक्त
- ११) सर्व जिल्हाधिकारी
- १२) महासंचालक माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय, मंत्रालय, मुंबई.
- १३) सर्व जिल्हा परिषदांचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी.
- १४) सर्व उपायुक्त (विकास)
- १५) सर्व सहाय्यक आयुक्त (विकास)
- १६) सर्व जिल्हा परिषदांचे उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी. (पंचायत)
- १७) सर्व जिल्हा माहिती अधिकारी.
- १८) सर्व गटविकास अधिकारी (त्यांना विनंती की, सदर शासन निर्णयाच्या छायाप्रती प्रत्येक पंचायत समिती सभापती/उपसभापती, पंचायत समिती सदस्य, सरपंच व ग्रामसेवक यांना द्यावी.)
- १९) ग्रामविकास विभाग
- २०) नियोजन विभाग
- २१) वित्त विभाग
- २२) पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागातील सर्व कार्यासने.
- २३) निवडनस्ती.

परिशिष्ट - I

ग्राम स्वच्छता अभियान समितीचे गठण

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानासाठी व त्याअंतर्गत घेण्यात येणा-या स्पर्धेसाठी ग्राम स्तरावर व जिल्हा स्तरावर ग्राम स्वच्छता अभियान समित्यांचे गठन करण्यात यावे.

१) ग्राम स्तरावरील ग्राम स्वच्छता अभियान समिती:-

नांव:- संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियान समिती

गठण :- दिनांक ३० सप्टेंबर रोजी ग्राम पंचायतीने ग्राम सभा घेऊन त्यामध्ये या समितीचे गठण करण्यात यावे.

समितीचे सदस्य:- सरपंच, उपसरपंच, ग्रामस्तरावरील संस्था, महात्मा गांधी तंटामुक्त अभियान समितीचे अध्यक्ष, महिला मंडळ, युवक मंडळ, ग्राम शिक्षण समिती, ग्राम आरोग्य पोषण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीचे अध्यक्ष व सचिव, अंगणवाडी कार्यकर्ती, प्राथमिक/ माध्यमिक शिक्षक, स्थानिक अशासकिय संस्था, विद्यार्थी प्रतिनिधी, ग्राम स्तरावरील शासकिय अधिकारी /कर्मचारी, माजी सैनिक प्रतिनिधी, गर्भवती महिला, गावात लग्न होऊन आलेली मुलगी, मागासवर्गीय प्रतिनिधी, धार्मिक संस्था प्रतिनिधी, लोकनेते इत्यादी. ही यादी सर्वसमावेशक आहे, यापैकी आवश्यक तेवढे सदस्य निवडण्यात यावेत.

वरीलपैकी उत्साही, कामाची आवड असलेल्या पैकी एकाची अध्यक्ष व दुस-याची सदस्य सचिव म्हणून निवड करण्यात येईल.

२) जिल्हा स्तरीय ग्राम स्वच्छता अभियान समिती:

नांव :- संत गाडगेबाबा जिल्हा स्तरीय ग्राम स्वच्छता अभियान समिती

गठण :- जिल्हा स्तरावर मा.पालकमंत्री यांच्या अध्यक्षतेखाली बैठक घेऊन या समितीचे गठण करण्यात यावे.

समितीचे सदस्य :- १) पालकमंत्री - अध्यक्ष

२) पालक सचिव - सदस्य

३) अध्यक्ष, जिल्हा परिषद- सदस्य

४) जिल्हाधिकारी- सदस्य

५) मुख्य कार्यकारी अधिकारी - सदस्य सचिव

६) आरोग्य, महिला/बालविकास, समाजकल्याण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता, माहिती, खाते इ. खात्याचे अधिकारी व पदाधिकारी - सदस्य

७) सेवाभावी संस्था, सोशल क्लब, लोकनेते, माजी सैनिक संस्था, स्वातंत्र्य संग्राम सेनानी, महिला प्रतिनिधी, राष्ट्रीय सेवा योजना, डॉक्टर संघटना, उद्योजक, मुख्य संसाधन केंद्र इत्यादीचे जिल्हा स्तरीय प्रतिनिधी- सदस्य

परिशिष्ट - II

जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतींनी ३० सप्टेंबर रोजीची गावातील स्वच्छतेची स्थिती व अभियान कालावधीत केलेल्या कामाची खालीलप्रमाणे माहिती जिल्हा परिषद मतदार संघस्तरीय तपासणी समितीकडे सादर करावी.

अ. क्र	विषय	दि. ३० सप्टेंबर रोजीची स्थिती	अभियान राबविल्या नंतरची स्थिती
१	पाणी व्यवस्थापन एकूण गुण २०		
अ)	i) ग्राम आरोग्य, पोषण, पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती स्थापना, ii) ग्रामसभेमार्फत जल अंदाजपत्रक व त्याची अंमलबजावणी.		
ब)	पाणी पुरवठा योजना आर्थिकदृष्ट्या स्वयंपूर्णता i) पाणी पुरवठा योजनेसाठी होणारा वार्षिक खर्च - ii) पाणी पुरवठा योजनेसाठी आतापर्यंत झालेला खर्च - iii) एकूण पाणी पट्टी - iv) वसूल झालेली पाणी पट्टी - v) पाणी तपासणीसाठी प्रत्येक कुटुंबामागे जमा झालेली दरमहा १/- रु. लोकवर्गणी -		
क)	i) गावातील एकूण घरे ii) पाणी पुरवठा योजनेमधून दिलेल्या घरगुती नळ जोडण्यांची संख्या iii) गावातील सार्वजनिक नळांची संख्या - iv) सार्वजनिक नळावरून पाणी घेणा-या घरांची संख्या -		
ड)	गावातील एकूण सर्व पाणी पुरवठ्याच्या सुविधांमधून किती ठिकाणी पाण्याची गळती आहे (संख्या द्यावी)		
इ)	सांडपाणी तसेच गटारात गावातील किती घराच्या पिण्याच्या पाण्याचे पाइप व जोडण्या आहेत ?		
ई)	i) तिमाहिसाठी लागणारी टी.सी.एल. पावडर अथवा हायपोची आवश्यकता ii) सध्या असणारा टी.सी.एल. पावडर अथवा हायपोचा साठा iii) प्रयोग शाळेत पाणी नमूने नियमित तपासणी (रासायनिक तसेच जैविक प्रदुषण)		
ग)	गेल्या ३ वर्षात गावात आलेल्या साथी व जलजन्य रोगाचा प्रादुर्भाव (साथी व रोगांची संख्या द्यावी)		
फ)	i) पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोताचे स्वच्छता सर्वेक्षण, सर्वेक्षणात आढळलेल्या त्रुटींची पूर्तता ii) Field test kit चा वापर		

ग)	i) गावातील वैयक्तिक/सामुहिक/ सार्वजनिक शौचालयाची संख्या - ii) त्यापैकी बायोगॅसला जोडलेल्या शौचालयाची संख्या - iii) गावातील शासकीय/निमशासकीय कर्मचा-याची संख्या - iii) त्यापैकी शौचालय असलेल्या कर्मचा-याची संख्या - iv) गावातील ग्रामपंचायत सदस्यांची संख्या - v) त्यापैकी शौचालय असलेल्या ग्रामपंचायत सदस्यांची संख्या -		
४	घन कचरा व्यवस्थापन एकूण गुण १०		
अ)	i) गावातील घरांची संख्या ii) वैयक्तिक कचरापेट्यांची संख्या iii) सार्वजनिक ठिकाणी असलेल्या कचरापेट्यांची संख्या iv) कच-याचे वर्गीकरण केले जाते काय		
ब)	i) गावातील कचरा कधी उचलला जातो. ii) कचरा वाहून नेण्यासाठी केलेली व्यवस्था		
क)	गावातील घनकच-याची विल्हेवाट		
ड)	कच-यापासून मिळणारे आर्थिक उत्पन्न		
५	घर, गांव, परिसर स्वच्छता एकूण गुण ५		
अ)	गावातील रस्ते, गल्ल्या, घरासमोरील अंगणे, परसदारे याची रचना, स्वच्छता व सजावट, गाव व परिसरात फुलझाडे, वृक्षसंवर्धन		
ब)	घरातील अन्न-धान्य साठवणूक व अन्न शिजविण्याची व हाताळणे, तसेच पिण्याच्या पाण्याची व इतर वापराच्या पाण्याची शास्त्रशुद्ध व्यवस्था, स्वच्छता व नीटनेटकेपणा, मोरीची व्यवस्था व पाण्याची शास्त्रशुद्ध विल्हेवाट,		
क)	i) गावातील जनावरांची संख्या - ii) त्यापैकी लसीकरण झालेल्या जनावरांची संख्या - iii) जनावरांच्या गोठ्यांची/ खुराड्यांची संख्या - iv) जनावरांच्या मलमूत्राची शास्त्रशुद्ध पद्धतीने विल्हेवाट लावण्याची केलेली व्यवस्था,		
ड)	गावात कोठेही माशा, चिलटे व डासांसाठी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना		
इ)	गावात स्मशानभूमीची व्यवस्था		
६	वैयक्तिक स्वच्छता एकूण गुण ५		
अ)	i) शाळेतील, अंगणवाडीतील मुला-मुलींची नखे कापलेली आहेत का? ii) केस, गणवेश स्वच्छ असतो का? iii) किती विद्यार्थी शौचालयाचा वापर करतात -		
ब)	गेल्या वर्षभरात अस्वच्छतेमुळे मुलांना झालेल्या रोगाची लागण i) रोगांची संख्या - ii) लागण झालेल्या मुलांची संख्या-		
क)	i) गावातील किती कुटुंबाने पिण्याच्या पाणी उंचावर ठेवले आहे? ii) किती कुटुंबे ओगराळ्याचा वापर करतात? iii) साबण किंवा राखेने हात धुण्याच्या सवयी असलेल्या ग्रामस्थांची संख्या - अ) शौचानंतर - ब) जेवण बनविण्यापूर्वी - क) जेवणापूर्वी -		
ड)	गावात/घरात/शाळेत/सरकारी कार्यालये कुठेही थुंकणे, पिचकारणे असे प्रकार आहेत का?		

७	कुटुंब कल्याण कार्यक्रम	एकूण गुण १०		
अ)	गावातील कुटुंबनियोजनास एकूण पात्र जोडपी गावातील कुटुंब नियोजन केलेली जोडपी कुटुंब कल्याण साहित्य वापरणारी कुटुंबे			
ब)	i) एका अपत्यावर कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रिया केलेली जोडपी ii) दोन अपत्यावर कुटुंब नियोजन शस्त्रक्रिया केलेली जोडपी iii) पुरुष शस्त्रक्रियांची संख्या			
क)	लोकसंख्या वाढीचे प्रमाण			
ड)	i) गावातील एकूण स्त्रीया/मुलींची संख्या ii) गावातील एकूण पुरुष/मुले यांची संख्या iii) गावातील स्त्रि लोकसंख्येचे पुरुष लोकसंख्येशी प्रमाण			
८	लोकसहभाग	एकूण गुण १०		
अ)	गावातील एकात्मकता व सर्वधर्मसहभाव, गावातील गेल्या ५ वर्षात घडलेल्या धार्मिक/जातीय दंगल/तेढ			
ब)	i) गावात गत ३ वर्षात फौजदारी गुन्हा दखलपात्र अशा घटना, तसा पोलीस दाखला - ii) महात्मा गांधी तंटामुक्त समितीचे कामकाज - iii) महात्मा गांधी तंटामुक्त गांव बक्षीस मिळाले असल्यास ते कोणत्या स्तरावर			
क)	गावात राबविलेले व्यसनमुक्ती कार्यक्रमाची माहिती - i) गुटखाबंदी - ii) दारुबंदी -			
ड)	i) ग्रामपंचायत हद्दीत किती अतिक्रमणे आहेत? ii) गावातील किती सार्वजनिक जागांचा सार्वजनिक बाबींचा वापर होतो -			
इ)	गावाने विकासाची कामे लोकसहभागातून, लोकवर्गणीतून केलेली (पुनर्भरण/शाळा /ग्रामपंचायत/रस्ते/ जलसंधारण कामे इत्यादीची माहिती द्यावी)			
९	वैयक्तिक व सामुहिक पुढाकारातून गावविकासासाठी नाविन्यपूर्ण उपक्रम	एकूण गुण ५		
	i) रक्तदान शिबिर - ii) वृक्षारोपण - iii) रोजगार निर्मितीसाठी राबविलेले उपक्रम - iv) इतर नाविन्यपूर्ण उपक्रम			
		एकूण सर्व गुण १००		

परिशिष्ट - III

ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत केलेल्या कामगिरीच्या मुल्यमापनाचे निकष व त्या अनुषंगाने द्यावयाचे गुण

अ.क्र.	विषय	कमाल गुण	मिळालेले गुण
मुद्दा क्र. १	पाणी व्यवस्थापन	२०	
मुद्दा क्र. २	सांडपाणी व्यवस्थापन	१०	
मुद्दा क्र. ३	शौचालय व्यवस्थापन	२५	
मुद्दा क्र. ४	घनकचरा व्यवस्थापन	१०	
मुद्दा क्र. ५	घर / गाव परिसर स्वच्छता	५	
मुद्दा क्र. ६	वैयक्तीक स्वच्छता	५	
मुद्दा क्र. ७	कुटुंबकल्याण	१०	
मुद्दा क्र. ८	लोकसहभाग	१०	
मुद्दा क्र. ९	सामुहिक स्वयंपुढाकारातून नाविन्यपूर्ण उपक्रम	५	
	एकूण गुण	१००	

अ. क्र	विषय	कमाल गुण	मिळालेले गुण
१	पाणी व्यवस्थापन	२०	
अ)	ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समिती स्थापना, ग्रामसभेमार्फत जल अंदाजपत्रक व त्याची अंमलबजावणी .	४	
ब)	पाणी पुरवठा योजना आर्थिकदृष्ट्या स्वयंपूर्ण असल्यास पाणी पट्टीची वसुली (डिसेंबर ७५%, मार्च १००%) सदर महिन्यात पाणीपट्टी वसुली १००% असल्यास - ३ गुण ८६- ९९ % असल्यास - २ गुण ६१ - ८५ % असल्यास - १ गुण ६१ % पेक्षा कमी असल्यास - ० गुण	३	
क)	गावात पाणी पुरवठा योजनेमधून दिलेल्या घरगुती नळ जोडण्यांची संख्या १००% कुटुंबांना जोडण्या - ४ गुण ९०% कुटुंबांना जोडण्या - ३ गुण ८०% कुटुंबांना जोडण्या - २ गुण ७५% कुटुंबांना जोडण्या - १ गुण ७५% पेक्षा कमी कुटुंबांना जोडण्या- ० गुण	४	
ड)	गावातील एकूण सर्व पाणी पुरवठ्याच्या सुविधांमधून कुठेही पाणी अनावश्यक वाहत नसणे/गळती नसणे.	१	
इ)	सांडपाणी तसेच गटारांपासून गावातील पिण्याच्या पाण्याचे पाइप व जोडण्या योग्य अंतरावर असल्यास व गावात कुठेही गळती नसून पिण्याचे पाणी व सांडपाणी कुठेही एकत्र होत नसल्याची खात्री झाल्यास	३	
ई)	टी.सी.एल. पावडरचा अथवा हायपोचा नियमित वापर, प्रयोग शाळेत पाणी नमूने नियमित तपासणी (रासायनिक तसेच जैविक प्रदुषण) व तपासणीत १००% पाणी नमुने शुध्द आढळल्यास	२	

ग)	गेल्या ३ वर्षात गावात कोणतीही साथ आली नसल्यास व कोणताही जलजन्य रोगाचा प्रादुर्भाव झाला नसल्यास (वैद्यकीय अधिकारी यांचा दाखला व प्रत्यक्ष विचारणा करून गुण देणे) ३ वर्षे - २ गुण २ वर्षे- १ गुण १ वर्षापेक्षा कमी - ० गुण	२	
फ)	पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोताचे स्वच्छता सर्वेक्षण करून त्यात आढळलेल्या त्रुटींची पूर्तता केली असल्यास तसेच Field test kit चा वापर असल्यास	१	
२	सांडपाणी व्यवस्थापन	एकूण गुण	१०
अ)	गावातील सांडपाण्याची शोषखड्डे/ परसबाग, बंदिस्त गटारे व परसबाग इत्यादीद्वारे शास्त्रशुद्ध विल्हेवाट व पुर्नवापर १००% असल्यास - १० गुण ७५ ते ९९% असल्यास - ७ गुण ५० ते ७४% असल्यास - ५ गुण ५०% पेक्षा कमी असल्यास - ० गुण (गटारे उघडी असल्यास किंवा सांडपाण्याची डबकी साठलेली असल्यास तसेच सांडपाण्याची दुर्गंधी येत असल्यास २ गुण कमी करावेत)	१०	
३	शौचालय व्यवस्थापन	एकूण गुण	२५
अ)	i) गावातील १००% कुटुंबाकडे शौचालयाची व्यवस्था असल्यास व उघड्यावरील हागंदारी पूर्णपणे बंद झाली असल्यास - १२ गुण ii) गावातील ७५% कुटुंबाकडे शौचालय व्यवस्था असल्यास - ५ गुण iii) गावातील ५०% कुटुंबाकडे शौचालय व्यवस्था असल्यास - ३ गुण	१२	
ब)	गावातील अंगणवाडी, शाळा, कॉलेज, शैक्षणिक संस्थेत पुरेशी शौचालये व मुतारीची व्यवस्था व वापर तसेच हात धुण्यासाठी व्यवस्था असल्यास	२	
क)	गावातील शासकीय, निमशासकीय इमारती, कार्यालये, सहकारी संस्था, महिला मंडळ, युवक मंडळ अशा संस्थात्मक ठिकाणी पुरेशी शौचालये व मुतारीची व्यवस्था व वापर तसेच हात धुण्यासाठी व्यवस्था असल्यास	२	
ड)	गावात लग्नसमारंभासारख्या प्रसंगी तसेच बाजार, एस.टी.स्टॅण्ड, यात्रास्थळे, पर्यटनस्थळे अशा जादा व्यक्ती येणा-या सार्वजनिक ठिकाणी पुरेशी शौचालये व मुतारीची व्यवस्था व वापर तसेच हात धुण्यासाठी व्यवस्था असल्यास	२	
इ)	पिण्याच्या पाण्याच्या स्त्रोतापासून शौचालये योग्य अंतरावर असल्यास	२	
ई)	गावातील शौचालये तांत्रिकदृष्ट्या व पर्यावरणदृष्ट्या योग्य असल्यास	३	
ग)	गावातील वैयक्तिक/सामुहिक/ सार्वजनिक शौचालये तसेच संस्थात्मक शौचालयातील मैल्याची विल्हेवाट बायोगॅस/सोनखत/दिवाबत्ती याद्वारे करण्यात येत असल्यास	२	

४	घन कचरा व्यवस्थापन	एकूण गुण	१०	
अ)	घरोघरी कचरापेट्या व सार्वजनिक ठिकाणी कचरापेट्या पुरेशा संख्येने असून त्याचा नियमित वापर होत असून कचरा गोळा करण्यापुर्वी प्रत्येक घरात कच-याचे ओला (प्रक्रीया करता येण्यासारखा) व सुका ((प्रक्रीया न करता येण्यासारखा) तसेच प्लॅस्टीक कचरा असे रोज वर्गीकरण होत असल्यास		२	
ब)	त्याप्रमाणे गावात नियमित कचरा उचलला जात असल्यास व कचरा वाहून नेण्यासाठी सातत्यपूर्ण व स्वतंत्र व्यवस्था केली असल्यास		३	
क)	गावातील १००% ओल्या कच-याचे नॅडॅप/गांडुळखत/कंपोष्ट खत इत्यादी मार्गाने खतात रुपांतर करण्यात येत असल्यास तसेच आरोग्य केंद्र, दवाखाने व रुग्णालये येथून निर्माण होणारा इतरांच्या आरोग्यास घातक ठरणा-या कच-याचे शास्त्रशुध्द पध्दतीने विल्हेवाट लावली जात असल्यास		३	
ड)	कच-यापासून आर्थिक उत्पन्न घेण्यात येत असल्यास		२	
५	घर, गांव, परिसर स्वच्छता	एकूण गुण	५	
अ)	गावातील रस्ते, गल्ल्या, घरासमोरील अंगणे, परसदारे याची रचना, स्वच्छता व सजावट, गाव व परिसरात फुलझाडे, वृक्षसंवर्धन		१	
ब)	घरातील अन्न-धान्य साठवणूक व अन्न शिजविण्याची व हाताळणे, तसेच पिण्याच्या पाण्याची व इतर वापराच्या पाण्याची शास्त्रशुध्द व्यवस्था,स्वच्छता व नीटनेटकेपणा, मोरीची व्यवस्था व पाण्याची शास्त्रशुध्द विल्हेवाट,		१	
क)	गावातील जनावरांचे लसीकरण,देखभाल व जनावराच्या मलमूत्राची शास्त्रशुध्द पध्दतीने विल्हेवाट व असलेल्या गोठ्यांची/ खुराड्यांची शास्त्रशुध्द व्यवस्था,		१	
ड)	गावात कोठेही माशा, चिलटे व डासांसाठी प्रतिबंधात्मक उपाययोजना व या किटकांचा प्रादुर्भाव नसल्यास उदा.गप्पी मासे यांचा बंदोबस्त करण्यासाठी गावपरिसरातील मोकळ्या जागा/मैदानांवरील गाजर गवत इ./वेडी बाभळ इ. झाडोरा तसेच पाणी साठयावरील हायसिंथ इत्यादी काढून टाकले असल्यास (चा-यासाठी असलेले गवत सोडून)		१	
इ)	गावात स्मशानभूमीची स्वतंत्र व शास्त्रशुध्द व्यवस्था असल्यास		१	
६	वैयक्तिक स्वच्छता	एकूण गुण	५	
अ)	शाळकरी, अंगणवाडीतील मुला-मुलींची नखे, केस, गणवेश, कपडे इत्यादीचा स्तर तसेच, आंघोळ, मलमुत्र विसर्जन, हात धुण्याच्या सवयी (Random sampling पध्दतीने) तपासून त्याप्रमाणात गुण देणे.		२	
ब)	मुलांमध्ये (प्रथमिक शाळा, अंगणवाडी) अस्वच्छतेमुळे होणारे रोगांचे प्रमाण (खरुज, जंत) (प्रत्यक्ष पाहणी व शालेय आरोग्य रेकॉर्ड पाहून ठरविणे व त्याप्रमाणात गुण देणे)		१	
क)	गावातील महिला, युवक, युवती, विद्यार्थी, वृद्ध गृहस्थ यांच्या पिण्याच्या पाणी घेण्याच्या सवयी व शौचानंतर, जेवणापूर्वी व जेवणानंतर हात धुण्याच्या सवयी (प्रत्यक्ष निरीक्षण, मुलाखती इत्यादीद्वारे तपासून गुण द्यावेत)		१	
ड)	गावात/घरात/शाळेत/सरकारी कार्यालये कुठेही थुंकणे, पिचकारणे असे प्रकार न दिसणे.		१	

७	कुटुंब कल्याण कार्यक्रम	एकूण गुण	१०	
अ)	गावातील एकूण पात्र जोडप्यापैकी कुटुंब नियोजन केलेली जोडपी १००% असल्यास - ३ गुण ७५% ते ९९% असल्यास - १ गुण ७५% पेक्षा कमी - ० गुण		३	
ब)	२ अपत्यावर कुटुंब नियोजन (कुटुंब नियोजन केलेल्या कुटुंबाशी टक्केवारी काढून) ५०% पेक्षा कमी - ० गुण ५०% ते ७४% - १ गुण ७५% ते १००% - ३ गुण		३	
क)	लोकसंख्या वाढीचे प्रमाण अ) राज्यापेक्षा कमी टक्केवारी - १ गुण ब) राज्याएवढे किंवा राज्यापेक्षा जास्त टक्केवारी - ० गुण		१	
ड)	स्त्री लोकसंख्येचे पुरुष लोकसंख्येशी प्रमाण (सन २००१च्या जनगणनेनुसार व त्यानंतर अभियान कालावधी पर्यंत प्रत्येक वर्षातील आकडेवारी-ग्रामसेवकाने प्रमाणित केलेला दाखला) गावातील एकूण लोकसंख्येपैकी स्त्रीयांचे प्रमाण ५०%पेक्षा जास्त - ३ गुण		३	
८	लोकसहभाग	एकूण गुण	१०	
अ)	गावातील एकात्मकता व सर्वधर्मसहभाव, गावात गेल्या ५ वर्षात एकही धार्मिक/जातीय दंगल/तेढ झाली नसल्यास		३	
ब)	गावात गत ३ वर्षात फौजदारी गुन्हा दखलपात्र अशी एकही घटना घडली नसल्यास, महात्मा गांधी तंटामुक्त गांव योजनेत बक्षीस मिळाले असल्यास		२	
क)	गाव १०० टक्के व्यसनमुक्त असल्यास (गुटकाबंदी, दारुबंदी)		१	
ड)	गावात अतिक्रमणे नसल्यास व गावातील सार्वजनिक जागा सार्वजनिक बाबींसाठीच वापरल्या जात असल्यास		२	
इ)	गावाने विकासाची कामे लोकसहभागातून, लोकवर्गणीतून केली असल्यास (पुनर्भरण/शाळा /ग्रामपंचायत/रस्ते/ जलसंधारण कामे इत्यादी)		२	
९	वैयक्तिक व सामुहिक पुढाकारातून गावविकासासाठी नाविन्यपूर्ण उपक्रम	एकूण गुण	५	
	उदा. रक्तदान शिबिर, नेत्रदान, देहदान, आंतरजातीय व सामुहिक विवाह, जलसंधारण, वृक्षारोपण, रोजगार निर्मिती इत्यादी.		५	
	एकूण सर्व		१००	

परिशिष्ट - IV

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्रामपंचायत स्पर्धेसाठी तसेच ग्राम अभियानांतर्गत ग्रामपंचायतींना द्यावयाच्या विशेष बक्षीसासाठी निवड समित्यांचे गठन

१. अनुक्रमांक १ ते ४ येथील प्रत्येक स्तरावरील तपासणी समितीने त्यांना नेमून दिलेल्या कार्यक्षेत्रातील सर्व ग्रामपंचायतींना भेटी देवून त्यांनी अभियानांतर्गत केलेल्या सर्व कामाची परिशिष्ट-II मधील निकषानुसार काटेकोर तपासणी करावी व त्यातून गुणाक्रमे प्रथम तीन उत्कृष्ट ग्रामपंचायतींची निवड करावी. सदर निवड त्या स्तरावरील शासकीय अधिका-यांच्या उपस्थितीत तपासलेल्या ग्रामपंचायतींचे सरपंच, ग्रामसेवक, अन्य सदस्यांची सभा घेवून जाहिर करावी. त्यावेळी गावांना दिलेल्या गुणांची व गुणानुक्रमांची कारणमिमांसा करावी. अर्थात समितीचा निर्णय अंतिम राहील व त्याला कोठेही आव्हान देता येणार नाही. समितीच्या सदस्यांनी त्यांना आवश्यक वाटेल त्याप्रमाणे प्रत्येक बाबीसाठी स्वतंत्र गुण देवून प्रत्येक गावासाठी प्रत्येक सदस्याची स्वतंत्र गुणपत्रिका तयार करावी अथवा प्रत्येक सदस्यांनी कच्चे गुणटिपण ठेवून त्यानंतर अध्यक्ष व सर्व सदस्यांचे गुण एकत्र करून प्रत्येक गावासाठी सर्व सदस्यांची स्वाक्षरी असलेली एकच गुणपत्रिका तयार करावी. या गुणांकनाबाबतचा अहवाल निवड समितीतील अध्यक्ष व सर्व सदस्यांच्या सह्या घेवून त्याच स्तरावर नेमून दिलेल्या अधिका-यास सादर करावयाचा आहे. तसेच प्रत्येक ग्रामपंचायतीला बाबनिहाय मिळालेल्या सरासरी गुणांची गुणपत्रिका निवड समितीचे अध्यक्ष व सदस्य सचिव यांच्या सहीने त्याच स्तरावरील संबंधित अधिका-यामार्फत प्रत्येक ग्रामपंचायतीस द्यावयाची आहे.
२. मात्र राज्यस्तरावरील निकाल आवश्यकतेनुसार पत्रकार परिषद घेवून/किंवा अन्य प्रकारे जाहिर करण्यात येईल.

१. प्रथम फेरी - जिल्हा परिषद मतदार संघ समिती. -

अ. क्र.	अध्यक्ष/सदस्य		कार्यक्षेत्र
१	दुस-या पंचायत समिती कार्यक्षेत्रातील जिल्हा परिषद कौन्सिलर	अध्यक्ष	जि.प.च्या मुख्य कार्यकारी अधिका-यांनी नेमून दिलेल्या अन्य पंचायत समितीतील जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायती
२	दुस-या पंचायत समितीतील कोणत्याही प्राथमिक आरोग्य केंद्राचे एक डॉक्टर-	सदस्य	
३	दुस-या पंचायत समितीतील एका जिल्हा परिषद प्राथमिक शाळा केंद्राचे केंद्र प्रमुख	सदस्य	
४	दुस-या पंचायत समितीतील कोणतीही एक मुख्य सेविका -	सदस्य	
५	"ग्रामस्थांच्या सनद" अंतर्गत स्थापन केलेल्या प्रभाग समितीचे सचिव,	सदस्य-सचिव	
वरील सर्व समिती सदस्य दुस-या पंचायत समितीतील एकाच जिल्हा परिषद मतदार संघातील असण्यास हरकत नाही .			

२. द्वितीय फेरी - पंचायत समिती स्तर.

अ. क्र.	अध्यक्ष/सदस्य	कार्यक्षेत्र
१	पंचायत समितीचे सभापती	अध्यक्ष
२	पंचायत समितीतील बालविकास प्रकल्प अधिकारी	सदस्य
३	एकात्मिक बालविकास सेवा योजना	सदस्य
४	पंचायत समितीतील गट शिक्षणाधिकारी	सदस्य
५	पंचायत समितीतील तालुका वैद्यकीय अधिकारी	सदस्य
५	गटविकास अधिकारी	सदस्य-सचिव
(वरील सर्व अधिकारी एकाच पंचायत समितीतील असण्यास हरकत नाही)		

३. तृतीय फेरी - जिल्हा स्तर. -

अ. क्र.	अध्यक्ष/सदस्य	कार्यक्षेत्र
१	अध्यक्ष, जिल्हापरिषद	अध्यक्ष
२	मुख्य कार्यकारी अधिकारी जिल्हा परिषद	सदस्य
३	तपासणी करणा-या जिल्ह्यात गतवर्षीच्या अभियानात जिल्हास्तरावर प्रथम आलेल्या ग्रामपंचायतीचे सरपंच/अभियान समितीचे अध्यक्ष वा सदस्य यापैकी मुख्य कार्यकारी अधिकारी यांनी निवडलेला प्रतिनिधी.	सदस्य
४	जिल्हा पत्रकार संघाने नियुक्त केलेला प्रतिनिधी	सदस्य
५	उप मुख्य कार्यकारी अधिकारी (पंचायत)	सदस्य-सचिव

४. चौथी फेरी - विभाग स्तर. -

अ. क्र.	अध्यक्ष/सदस्य	कार्यक्षेत्र
१	विभागीय आयुक्त	अध्यक्ष
२	उपायुक्त (विकास)	सदस्य-सचिव
३	विभागीय उप संचालक शिक्षण	सदस्य
४	विभागीय आयुक्तांनी निवडलेली कोणतीही एक सेवाभावी संस्था किंवा यशवंत ग्राम दर्जा मिळालेल्या ग्रामपंचायतीचे सरपंच/प्रतिनिधी	सदस्य
५	एक ज्येष्ठ पत्रकार/संपादक	सदस्य

५. पाचवी फेरी - राज्य स्तर. -

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत राज्यस्तरीय तपासणी समितीची दोन टप्प्यात रचना करण्यात आली आहे. त्यानुसार **प्राथमिक तपासणी समिती** खालीलप्रमाणे असेल.

अ. क्र.	सदस्य	कार्यक्षेत्र
१	स्वच्छतेच्या क्षेत्रातील दोन वेगवेगळ्या स्वयंसेवी संस्थेचे दोन प्रतिनिधी	विभागस्तरावर निवडलेल्या ग्रामपंचायती.
२	एक पत्रकार/ संपादक	
३	राज्यस्तरावरील प्रथम बक्षीसपात्र ग्रामपंचायतीचे सरपंच अथवा अभियान समितीचे अध्यक्ष वा सदस्य	

वरीलप्रमाणे गठीत केलेल्या प्राथमिक तपासणी समितीने राज्यस्तरावरील स्पर्धेतील सर्व ग्रामपंचायतींना प्रत्यक्ष भेट देवून ग्रामपंचायतींच्या कार्यानुसार गुणांकन करेल. राज्यस्तरावरील स्पर्धेतील ग्रामपंचायतींची प्रत्यक्ष तपासणी करण्यासाठी जाणा-या प्राथमिक समितीसोबत राज्य शासनाचा एक प्रतिनिधी असेल. परंतु, या प्रतिनिधीस ग्रामपंचायती निवडण्याकरीता गुणांकन करण्याचे अधिकार असणार नाहीत. या गुणांकनाच्या आधारे ग्रामपंचायतींचा गुणानुक्रम ठरवून त्यासह आपला मूल्यमापन अहवाल खालील **मुख्य तपासणी समितीला** सादर करेल.

राज्यस्तरीय मुख्य तपासणी समिती पुढीलप्रमाणे असेल.

अ. क्र.	अध्यक्ष/सदस्य
१	प्रधान सचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
२	प्रधान सचिव, ग्राम विकास विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
३	सेवाभावी संस्थेचा प्रतिनिधी म्हणून युनिसेफ अथवा डब्ल्यु.एस.पी. अथवा स्वच्छतेच्या कार्यक्षेत्राचा दिर्घानुभव असलेल्या अन्य सेवाभावी संस्थेचा प्रतिनिधी
४	उपसचिव/सहसचिव, पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग, मंत्रालय, मुंबई.

प्राथमिक तपासणी समितीकडून अहवाल प्राप्त झाल्यानंतर, मुख्य तपासणी समिती आवश्यकता वाटल्यास प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायतीला भेट देवून अंतिम निकाल शासनास सादर करेल.

परिशिष्ट - V

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेच्या कार्यक्रमाचा एकत्रित तपशिल

फेरी क्र.	तपासणीचे कार्यक्षेत्र	बक्षीसासाठी ग्रामपंचायतीची निवड	बक्षीस समारंभाचा दिनांक	बक्षीसाची रक्कम	बक्षीस वितरण कोणाच्या हस्ते
१	२	३	४	५	६
प्रथम फेरी- जिल्हा परिषद कौन्सीलर मतदार संघ स्तरीय समिती तपासणी	जिल्हा परिषद मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायती	प्रत्येक जिल्हा परिषद कौन्सीलर मतदार संघातील सर्व ग्रामपंचायतीची तपासणी करून अ, ब, क प्रतवारी ठरवावी व अ प्रतवारीतील गुणानुक्रमे प्रथम, द्वितीय व तृतीय क्रमांकाच्या ग्रामपंचायती निवडल्यात.	दि. २६ जानेवारी	१) प्रथम - ५ हजार २) द्वितीय - ३ हजार ३) तृतीय - २ हजार (सदर स्तरावरील बक्षीस रक्कम शासनाकडून दिली जाणार नाही. तर जिल्हा परिषदेला/पंचायत समितीला स्वनिधीतून किंवा प्रायोजक शोधून देता येतील.)	१) सदर ग्रा.प ज्या जिल्हा परिषद मतदार संघात येत असेल तेथून निवडून आलेले जिल्हा परिषद सदस्य
दुसरी फेरी- पंचायत समिती स्तरीय तपासणी	जिल्हा परिषद मतदार संघातील अ प्रतवारीतील बक्षीसपात्र ठरलेल्या गुणानुक्रमे पहिल्या तीन ग्रामपंचायती.	प्रत्येक पंचायत समितीतील प्रत्येक जिल्हा परिषद मतदार संघातून अ प्रतवारीतील पहिल्या तीन ग्रामपंचायतीतून गुणानुक्रमे पहिल्या तीन ग्रामपंचायती.	दि. १ ते १० मार्च (या कालावधीत काही अपरिहार्य कारणस्तव बक्षीस वितरण करणारे संबंधित मान्यवर उपलब्ध होवू शकले नाहीत तर बक्षीस वितरण संबंधित गट विकास अधिका-यांच्या हस्ते करावे.)	अ) ग्रामपंचायती १) प्रथम - २५ हजार २) द्वितीय - १५ हजार ३) तृतीय - १० हजार ब) शाळा - १० हजार क) अंगणवाडी-५ हजार	१) प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प. व शाळा-संबंधित पं.स.चे सभापती २) द्वितीय क्रमांकाची ग्रा.पं. व अंगणवाडी - संबंधित पं.स.चे उपसभापती ३) तृतीय क्रमांकाची ग्रा.प.- सदर ग्रा.प ज्या जिल्हा परिषद कौन्सीलर मतदार संघात येत असेल तेथून निवडून आलेले जिल्हा परिषद सदस्य
तिसरी फेरी- जिल्हा स्तरीय तपासणी	पंचायत समितीतील बक्षीसपात्र ठरलेल्या गुणानुक्रमे पहिल्या दोन ग्रामपंचायती.	प्रत्येक पंचायत समितीतील गुणानुक्रमे पहिल्या दोन ग्रामपंचायतीतून गुणानुक्रमे पहिल्या तीन ग्रामपंचायती निवडल्यात.	दि. १ मे (काही अपरिहार्य कारणस्तव बक्षीस समारंभ या या दिवशी घेणे शक्य झाले नाही, तर तो समारंभ दि. १० मे पर्यंत घ्यावा. तसेच जर दि. १० मे पर्यंत बक्षीस समारंभासाठी नेमून दिलेले मान्यवर उपलब्ध होवू शकले नाहीत तर दि. २० मे पर्यंत संबंधित विभागीय आयुक्त किंवा जिल्हाधिकारी यांच्या हस्ते बक्षीस वितरण करावे.)	अ) ग्रामपंचायती १) प्रथम - ५ लाख २) द्वितीय - ३ लाख ३) तृतीय - २ लाख ब) शाळा - ५० हजार क) अंगणवाडी-२५ हजार	१) प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प. व शाळा-संबंधित जिल्हाचे मा. पालकमंत्री २) द्वितीय क्रमांकाची ग्रा.प. व अंगणवाडी- सदर ग्रा.प ज्या लोकसभा मतदार संघात येत असेल तेथून निवडून आलेले खासदार ३) तृतीय क्रमांकाची ग्रा.प.- सदर ग्रा.प. ज्या विधानसभा मतदार संघात येत असेल तेथून निवडून आलेले आमदार. (सर्व बक्षीस समारंभ संबंधित गावात आयोजित करावेत)

चौथी फेरी - विभागीय स्तरीय तपासणी	जिल्हा स्तरावर बक्षीसपात्र उरलेल्या गुणानुक्रमे पहिल्या दोन ग्रामपंचायती.	प्रत्येक जिल्ह्यातील गुणानुक्रमे पहिल्या दोन ग्रामपंचायतीतून गुणानुक्रमे पहिल्या तीन ग्रामपंचायती निवडाय्यात.	दि. १५ ऑगस्ट (काही अपरिहार्य कारणस्तव बक्षीस समारंभ या या दिवशी घेणे शक्य झाले नाही, तर तो समारंभ दि. २५ ऑगस्ट पर्यंत घ्यावा. तसेच जर दि. २५ ऑगस्ट पर्यंत बक्षीस समारंभासाठी नेमून दिलेले मान्यवर उपलब्ध होवू शकले नाहीत तर दि. ३१ ऑगस्ट पर्यंत संबंधित विभागीय आयुक्तांच्या हस्ते बक्षीस वितरण करावे.	अ) ग्रामपंचायती १) प्रथम - १० लाख २) द्वितीय - ८ लाख ३) तृतीय - ६ लाख ब) शाळा - १ लाख क) अंगणवाडी-५० हजार	विभागीय आयुक्त कार्यालयातील ध्वजारोहण प्रसंगी अथवा प्रथम क्रमांकाच्या गावात. बक्षीस वितरण कोणाचे हस्ते करावे हे विभागीय आयुक्तांनी ठरवावे.
पाचवी फेरी राज्यस्तरीय तपासणी	विभाग स्तरावर बक्षीसपात्र उरलेल्या गुणानुक्रमे पहिल्या दोन ग्रामपंचायती.	प्रत्येक महसुली विभागातील गुणानुक्रमे पहिल्या दोन ग्रामपंचायतीतून गुणानुक्रमे पहिल्या तीन ग्रामपंचायती निवडाय्यात.	दिनांक २ ऑक्टोबर	अ) ग्रामपंचायती १) प्रथम - रु. २५ लाख २) द्वितीय -रु.२० लाख ३) तृतीय -रु. १५लाख ब) शाळा - ३ लाख क) अंगणवाडी- १ लाख	शासन निर्णय घेईल त्या मान्यवरांच्या हस्ते व शासन ठरवेल त्या ठिकाणी.

परिशिष्ट - VI

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत विशेष पारितोषिकासाठी निवडीच्या कार्यक्रमाचा तपशिल

फेरी क्र.	तपासणी समितीचे कार्यक्षेत्र	ग्रामपंचायतीची निवड	बक्षीस समारंभ दिनांक	बक्षीसाची रक्कम	बक्षीस वितरण कोणाच्या हस्ते
१		३	६	७	८
जिल्हा स्तरीय तपासणी	१) पंचायत समितीतील बक्षीसपात्र ठरलेल्या पहिल्या दोन ग्रामपंचायती. २) पत्रकारांच्या पुरस्कारासाठी - संपादकाच्या शिफारशीसहित अर्ज केलेले अभियानांदर्भात उत्कृष्ट लेख, बातमी, फोटोफिचर्स देणारे पत्रकार	प्रत्येक पंचायत समितीसपध्दतील ग्रामपंचायतीतून गुणानुक्रमे राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम सपध्दसाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायती वगळून उर्वरित ग्रामपंचायतीतून पाणी/सांडपाणी व्यवस्थापन, सामाजिक एकता व कुटुंब कल्याण या विषयात सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन ग्रामपंचायती व अभियानांदर्भात उत्कृष्ट लेख, बातमी, फोटोफिचर्स देणा-या प्रथम तीन पत्रकार	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम सपध्दतील ग्रामपंचायतीच्या बक्षीस वितरण समारंभात सदर बक्षीस वितरण करावे.	अ) पाणी/सांडपाणी व्यवस्थापन- स्व. वसंतराव नाईक पुरस्कार - प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. २० हजार ब) सामाजिक एकता - स्व. बाबासाहेब आंबेडकर पुरस्कार- प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. २० हजार क) कुटुंब कल्याण - स्व. आबासाहेब खेडकर स्मृती पुरस्कार- प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. २० हजार ड) पत्रकारांना पुरस्कार - स्व. यशवंतराव चव्हाण स्मृती पुरस्कार - १) प्रथम क्रमांक - ५ हजार २) द्वितीय क्रमांक - ३ हजार ३) तृतीय क्रमांक - २ हजार	अ) संबंधित जिल्हा परिषदेचे अध्यक्ष ब) संबंधित जिल्हा परिषदेच्या समाजकल्याण समितीचे सभापती क) संबंधित जिल्हा परिषदेच्या कुटुंब कल्याण - आरोग्य समितीचे सभापती ड) संबंधित जिल्ह्याचे जिल्हाधिकारी (हा बक्षीस समारंभ संबंधित जिल्हा मुख्यालयात आयोजित करावा)
विभागीय स्तरीय तपासणी	जिल्हास्तरावरील बक्षीसपात्र ठरलेल्या पहिल्या दोन ग्रामपंचायती.	प्रत्येक जिल्ह्यातील, विभाग स्तरीय सपध्दतील ग्रामपंचायतीतून गुणानुक्रमे राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम सपध्दसाठी निवडलेल्या ग्रामपंचायती वगळून उर्वरित ग्रामपंचायतीतून पाणी/सांडपाणी व्यवस्थापन, सामाजिक एकता व कुटुंब कल्याण या विषयात सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन ग्रामपंचायती.	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम सपध्दतील ग्रामपंचायतीच्या बक्षीस वितरण समारंभात सदर बक्षीस वितरण करावे.	अ) पाणी/सांडपाणी व्यवस्थापन- स्व. वसंतराव नाईक पुरस्कार - प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. ३० हजार ब) सामाजिक एकता - स्व. बाबासाहेब आंबेडकर पुरस्कार- प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. ३० हजार क) कुटुंब कल्याण - स्व. आबासाहेब खेडकर स्मृती पुरस्कार- प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. ३० हजार	१) विभागीय बक्षीस वितरण कोणाचे हस्ते करावे हे विभागीय आयुक्तांनी ठरवावे.

राज्यस्तरीय तपासणी	विभाग स्तरावर बक्षीसपात्र ठरलेल्या पहिल्या दोन ग्रामपंचायती.	प्रत्येक विभागातून, राज्यस्तरावरील स्पर्धेतील ग्रामपंचायतीमधून राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेसाठी निवडलेल्या गुणानक्रमे प्रथम तीन ग्रामपंचायती वगळून उर्वरित ग्रामपंचायतीतून पाणी/ सांडपाणी व्यवस्थापन, सामाजिक एकता व कुटुंब कल्याण या विषयात सर्वाधिक गुण मिळालेल्या तीन ग्रामपंचायती.	राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज स्वच्छ ग्राम स्पर्धेतील ग्रामपंचायतीच्या बक्षीस वितरण समारंभात सदर बक्षीस वितरण करावे.	अ) पाणी/सांडपाणी व्यवस्थापन- स्व. वसंतराव नाईक पुरस्कार -प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. १.०० लाख ब) सामाजिक एकता - स्व. बाबासाहेब आंबेडकर पुरस्कार- प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. १.०० लाख क) कुटुंब कल्याण - स्व. आबासाहेब खेडेकर स्मृती पुरस्कार- प्रथम क्रमांकाची ग्रा.प.- रु. १.०० लाख	शासन निर्णय घेईल त्या मान्यवरांच्या हस्ते व शासन ठरवेल त्या ठिकाणी.
-----------------------	---	--	--	---	---

परिशिष्ट - VII

ग्राम अभियानांतर्गत पंचायतराज संस्थाना देण्यात येणारी बक्षीसे (बक्षीसाची एकूण रक्कम रु. ३१.५० लाख)														
अ. क्र.	बक्षीसाचे स्तर	कुटुंब कल्याण (ग्रामपंचायतीसाठी) स्व.श्री.आबासाहेब खेडकर स्मृती पुरस्कार			पिण्याचे पाणी व सांडपाणी व्यवस्थापन (ग्रामपंचायतीसाठी) स्व.श्री. वसंतराव नाईक स्मृती पुरस्कार			सामाजिक एकता (ग्रामपंचायतीसाठी) स्व.डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्मृती पुरस्कार			पत्रकार (वैयक्तिक) स्व.श्री. यशवंतराव चव्हाण स्मृती पुरस्कार			
		बक्षीस रक्कम	एकूण बक्षीसे	एकूण रक्कम	बक्षीस रक्कम	एकूण बक्षीसे	एकूण रक्कम	बक्षीस रक्कम	एकूण बक्षीसे	एकूण रक्कम	बक्षीसे	बक्षीस रक्कम	एकूण बक्षीसे	एकूण रक्कम
१	जिल्हा स्तर	२०,०००	३३	६,६०,०००	२०,०००	३३	६,६०,०००	२०,०००	३३	६,६०,०००	प्रथम	५,०००	३३	१,६५,०००
											द्वितीय	३,०००	३३	९९,०००
											तृतीय	२,०००	३३	६६,०००
२	विभाग स्तर	३०,०००	६	१,८०,०००	३०,०००	६	१,८०,०००	३०,०००	६	१,८०,०००	-	-	-	-
३	राज्य स्तर	१,००,०००	१	१,००,०००	१,००,०००	१	१,००,०००	१,००,०००	१	१,००,०००	-	-	-	-
एकूण		१,५०,०००	४०	९,४०,०००	१,५०,०००	४०	९,४०,०००	१,५०,०००	४०	९,४०,०००		१०,०००	९९	३,३०,०००

परिशिष्ट - VIII

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत उत्कृष्ट लेख व बातमी देणा-या पत्रकारांना जिल्हास्तरावर द्यावयाच्या स्व.यशवंतराव चव्हाण स्मृती पारितोषिकासाठीच्या जिल्हास्तरीय निवड समिती, अटी व पत्रकाराच्या निवडीबाबतचे निकष:

जिल्हास्तरीय निवड समिती : (या समितीतील पत्रकार सदस्य या स्पर्धेत सहभागी होवू शकणार नाहीत)

- १) जिल्हाधिकारी - अध्यक्ष
- २) मुख्य कार्यकारी अधिकारी - सदस्य
- ३) जिल्हा माहिती अधिकारी - सदस्य सचिव
- ४) अध्यक्ष, जिल्हा पत्रकार संघ - सदस्य
- ५) जिल्ह्यातील सर्वाधिक खपाच्या वृत्तपत्राचे संपादक - सदस्य (यांची निवड जिल्हाधिकारी करतील)
- ६) जिल्हाधिका-याने निवडलेल्या एका स्वयंसेवी संस्थेची महिला प्रतिनिधी - सदस्या

अटी:-

- १) सदर निवड, अभियानाच्या प्रत्येक वर्षात केलेल्या दैनिके व वृत्तनियतकालिके यातील संत गाडगेबाबा ग्रामस्वच्छता अभियानाबाबतच्या प्रचार व प्रसिध्दीच्या आधारे करण्यात येईल. यात बातम्या, वृत्तसदरे, टिकात्मक लेख, योजनेच्या सुधारणेसाठी विधायक सूचना, फोटो फिचर्स यांचा समावेश असेल.
- २) या पारितोषिकासाठी ज्या पत्रकाराकडून वैयक्तिकरीत्या विहित मुदतीत अर्ज येतील त्याचा विचार करण्यात येईल. एका वर्तमानपत्राच्या प्रत्येक आवृत्तीच्या एकाच पत्रकाराचा अर्ज संपादकाच्या शिफारशीसह स्वीकारण्यात येईल. जर एका वर्तमानपत्राच्या एका आवृत्तीतील एकापेक्षा जास्त पत्रकारांना स्पर्धेत सहभागी व्हावयाचे असेल तर, त्यापैकी एकाच पत्रकाराच्या साहित्याची निवड करून त्याची शिफारस संबंधित संपादकांनी करावी.
- ३) या पारितोषिकांसाठी मराठी, हिंदी, इंग्रजी भाषेत प्रसिध्द केलेल्या प्रसिध्दी साहित्याचा विचार करण्यात येईल.
- ४) जिल्हास्तरीय पारितोषिकासाठी संबंधित जिल्ह्यातून प्रसिध्द झालेल्या वृत्तपत्र/ नियतकालिकात प्रसिध्द झालेल्या साहित्यासंदर्भात अर्ज करता येईल. जर सदर वृत्तपत्र/नियतकालिकाच्या एका पेक्षा जास्त आवृत्त्या निघत असतील, तर एकाच पत्रकारास प्रत्येक आवृत्तीत प्रसिध्द झालेल्या साहित्यासंदर्भात अर्ज करता येईल. जिल्हास्तरीय पारितोषिकासाठी जिल्हाधिकारी यांच्याकडे आपल्या प्रसिध्द केलेल्या साहित्याच्या प्रतीसह विहित मुदतीत अर्ज करावेत.

निकष व द्यावयाचे गुण

अ. क्र.	तपशिल	कमाल गुण	मिळालेले गुण
	१) संख्यात्मक		
१.१	संबंधित अर्जदाराने अभियान कालावधीत (दिनांक १ सप्टेंबर ते पुढील वर्षातील ३१ मे) एकूण प्रसिध्द केलेल्या बातम्यां /फोटो फिचर्स यांची संख्या	१५	
१.२	एकूण प्रसिध्द केलेल्या लेख/अग्रलेख/लेखमालांची संख्या	२५	
	एकूण	४०	
	सदर लेख/बातमी ज्यात प्रसिध्द झाली आहे त्या एकूण दैनिक/ नियतकालिकांची अ, ब, क वर्गवारीनिहाय संख्या - -----		

	अ) जर सदर साहित्य अ वर्गवारीतील दैनिके/नियतकालिकात प्रसिध्द झाले असेल तर त्याला मिळालेल्या एकूण गुणांच्या १० टक्के जादा गुण (Weightage Marks) एकूण गुणात मिळविण्यात येतील.	एकूण गुणाच्या १०% जादा गुण	
	ब) जर सदर साहित्य ब वर्गवारीतील दैनिके/नियतकालिकात प्रसिध्द झाले असेल तर त्याला मिळालेल्या एकूण गुणांच्या ५ टक्के जादा गुण (Weightage Marks) एकूण गुणात मिळविण्यात येतील.	एकूण गुणाच्या ५% जादा गुण	
१	एकूण	४० + जादा गुण	
	२. गुणात्मक		
२.१	बातमी/ लेखामध्ये सुचविलेल्या सुधारणांची		
	अ) कल्पकता	१०	
	ब) उपयोगिता	१०	
	क) व्यवहारिकता	५	
	एकूण	२५	
२.३	अ) त्यापैकी अंमलबजावणी संदर्भात सुचविलेल्या सुधारणांपैकी कोणत्या सुधारणांची दखल घेऊन योजनेच्या अंमलबजावणीत किती व कोणत्या गावात बदल करण्यात आला. असल्यास, त्याची व्यापकता (टिप:-, ज्या गावांनी या सुधारणा केल्या त्याचा तपशिल व अनुषंगीक माहिती लेखासोबत दिलेली असेल त्या आधारे गुण देण्यात यावेत.)	१०	
	ब) बातमी/लेखामध्ये सुचविलेल्या धोरणात्मक सुधारणांपैकी किती सुधारणांची दखल घेवून शासनाकडून धोरणात सुधारणा करण्यात आल्या असल्यास, त्याचा तपशिल (टिप:-, ज्या गावांनी या सुधारणा केल्या त्याचा तपशिल व अनुषंगीक माहिती लेखासोबत दिलेली असेल त्या आधारे गुण देण्यात यावेत.)	१०	
	क) या बातमीचा /फोटोफिचर्सचा/ लेखाचा/ लेखमाला/ अग्रलेखाचा जनमानसावरील परिणाम/प्रभाव (वाचकांची पत्रे, अभिप्राय इत्यादीवरून)	१०	
	ड) संबंधित पत्रकाराने संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानाची अंमलबजावणी व्यापक स्वरूपात व्हावी म्हणून प्रत्यक्ष कृतीपूर्ण पद्धतीने बजावलेली सकारात्मक भूमिका	५	
२	एकूण	६०	
	एकूण सर्व	१०० + जादा गुण	

परिशिष्ट - IX

शाळेसाठी गुण देण्याचे निकष

मुद्दा क्र.	मुद्दा	गुण	मिळालेले गुण
१	शौचालय व्यवस्था		
	१) मुलामुलींसाठी स्वतंत्र मुतारीची व्यवस्था	४	
	२) मुलामुलींसाठी स्वतंत्र मुतारीची व्यवस्था पुरेश्या प्रमाणात असल्यास (२५ विद्यार्थ्यांमागे किमान १ मुतारी)	८	
	३) शिक्षकांसाठी स्वतंत्र मुतारीची व्यवस्था	४	
	४) शाळेत शौचालयाची व्यवस्था पुरेश्या प्रमाणात असल्यास	४	
	एकूण	२०	
२	मुतारी/शौचालयात पाण्याची व्यवस्था		
	१) मुतारी/शौचालयात स्वच्छता राहण्यासाठी पुरेश्या पाण्याची सोय उपलब्ध असल्यास	२	
	२) हात धुण्याची सोय आहे काय ? (पाणी.साबण,राख वगैरे)	२	
	३) नियमित स्वच्छता राखली जाते काय ?	२	
	४) देखभाल व दुरुस्ती नियमित आहे काय ?	२	
	एकूण	८	
३	घनकचरा व्यवस्था		
	१) प्रत्येक वर्गासाठी कचरा टोपली ठेवली आहे काय ?	२	
	२) शाळेत ओला व सुका अशा कचराकुंड्या वेगवेगळ्या आहेत काय ?	२	
	३) गांडूळखत निर्मिती इत्यादीद्वारे कच-यापासून उत्पन्न मिळविण्यात येत असल्यास	४	
	एकूण	८	
४	शाळेत पिण्याच्या पाण्याची सोय		
	१) नियमित व पुरेसे पाण्याची सोय शाळेत असल्यास	३	
	२) पाण्याचे शुध्दीकरण व नियमित तपासणी होत असल्यास	२	
	३) छतावरील पाणी संकलन करून पाण्याची सोय व याची नियमित देखभाल व दुरुस्ती.	२	
	४) टाकीची /हातपंप स्वच्छता व टाकीजवळ परिसर स्वच्छता	२	
	५) पिण्याचे पाणी हाताळण्याची पध्दत सुरक्षित असल्यास	१	
	एकूण	१०	

५	सांडपाणी व्यवस्था		
	१) हातपंप असल्यास परिसर स्वच्छता उत्कृष्ट आहे काय ?	१	
	२) शोषखड्ड्याद्वारे सांडपाणी व्यवस्था आहे काय ?	१	
	२) सांडपाण्यावर बगीचा/किचनवार्डन/शेती उद्योग आहेत काय ?	१	
	एकूण	३	
७	गळती व आरोग्य तपासणी		
	१) शाळेतील मुलांची गळती (गळतीची टक्केवारी काढून कमी गुण देणे)	३	
	२) शाळेतील मुलांची आरोग्य तपासणी नियमित असलेस	३	
	३) आढळलेल्या दोषावर पुढील उपचार त्वरीत केले असलेले	२	
	४) रोग प्रतिबंधक लसी वगैरे.	२	
	एकूण	१०	
८	शालेय पोषण आहार		
	प्राथमिक शाळा - दुपारच्या भोजन योजनेत धान्य व आहार सुरक्षित ठेवण्याची पध्दत, आहार तयार करण्याची पध्दत व स्वच्छता, आहाराचे वाटप, नियमित स्वच्छता, प्रकार, गुणवत्ता पाहून गुण देणे.	५	
	माध्यमिक शाळा - विद्यार्थ्यांना दुपारचे भोजन घेण्यासाठी केलेली व्यवस्था, विद्यार्थ्यांनी डब्यात पोषक मुल्य असलेले पदार्थ आणण्यासाठी शाळा घेत असलेली दक्षता		
	एकूण	५	
९	शाळेतील मुलांची वैयक्तिक स्वच्छता		
	१) जेवणापूर्वी, शौचाहून आल्यानंतर साबणाने हात धुणे	३	
	२) कानातील मळ, नखे काढणे	१	
	३) दात नियमित घासणे	१	
	४) खरुज वगैरे अस्वच्छतेमुळे होणारे रोग नसणे	१	
	५) चप्पल वापर.	१	
	६) रुमालाचा वापर	१	
	७) कपड्याची स्वच्छता	१	
	८) नीटनीटकेपणा	१	
	एकूण	१०	
१०	स्वच्छतादूत उपक्रम		
	१) शाळेत किती विद्यार्थ्यांना स्वच्छतादूत म्हणून प्रशिक्षण दिले. (प्रमाण पाहून गुण देणे)	२	
	२) किती कुटुंबात मुले स्वच्छतेचा संदेश नियमितपणे देतात. (प्रत्येक विद्यार्थ्यांचे किमान ५ कुटुंबे)	२	
	३) स्वच्छतादूत उपक्रमामुळे गावात स्वच्छतेत झालेला बदल (शौचखड्डे, शौचालय बांधणी)	२	
	४) स्वच्छतादूत विद्यार्थ्यांकडून नियमित स्वच्छता संदेश दिलेल्या कुटुंबात नेणे व तपासणे (उदा. दरमहा कार्ड भरणे) व त्यात शिक्षकांचा सहभाग.	२	
	एकूण	८	

११	शालेय समूह सहभाग		
	१) शाळेत नियमित श्रमदान	२	
	२) शाळेत शिक्षकांची उपस्थिती	२	
	३) विद्यार्थ्यांसाठी विविध स्पर्धांचे आयोजन	२	
	४) विद्यार्थ्यांचे शालेय कलापथक व त्याचे प्रभावी कार्यक्रम	२	
	५) स्वच्छता व आरोग्य शिक्षणावर पालक, शिक्षक, माता व विद्यार्थ्यांनी बसविलेले सांस्कृतिक कार्यक्रम	२	
	६) श्रमदानातून/वर्गणीतून काही नाविन्यपूर्ण उपक्रम राबविले असल्यास	२	
	एकूण	१२	
१३	पालक शिक्षक संघ व ग्राम शिक्षण समिती कार्य		
	१) पालक-शिक्षक समितीची नियमित सभा व समिती कार्यक्षम असलेस	२	
	२) शालेय स्वच्छता, आरोग्य, पाणी योजनेतील काही पुरस्कार मिळाले असलेस व त्याची दखल घेतली गेली असलेस	२	
	३) शालेय स्वच्छता व आरोग्य शिक्षण कार्यक्रमासाठी मिळालेली प्रसिध्दी (वर्तमानपत्र, आकाशवाणी व दूरदर्शन)	१	
	४) शाळेतील शिक्षकांचा स्वच्छता व आरोग्य शिक्षण जनजागृतीत सहभाग.	१	
	एकूण	६	
	एकूण गुण	१००	

- टीप :- १) तपासणी समितीतील सर्व परीक्षकांनी स्वतंत्र गुण देवून त्याला परीक्षकांच्या संख्येने भागून येणारे गुण द्यावेत.
- २) एका ग्रामपंचायतीत एकापेक्षा जास्त शाळा असल्यास सर्व शाळांची तपासणी करून प्रत्येक १०० पैकी गुण देणे व शाळांचा दर्जा तपासून संयुक्त गुणानुक्रमांक देणे /एक शाळा निवडणे.

परिशिष्ट - X

स्वच्छ अंगणवाडीसाठी गुण देण्याचे निकष

मुद्दा क्र.	मुद्दा	गुण	मिळालेले गुण
१	१) अंगणवाडीत स्वच्छतागृहाची सोय (लहान मुलांचे शौचालय व मुतारी व्यवस्था)	७	
	२) स्वच्छतागृहाची नियमित देखभाल व स्वच्छता	५	
	३) लघवीस /शौचाहून आल्यानंतर हात धुण्याची सोय व त्याचा वापर	३	
	एकूण	१५	
२	१) अंगणवाडीत पिण्याच्या पाण्याची सोय, पाण्याची हाताळणी (टाकीस तोटी /वगराळे/वॉटर फिल्टरची व्यवस्था)	३	
	२) अंगणवाडीत आहारापूर्वी हात धुण्याची सोय व त्यासाठी पाण्याची सोय.	२	
	एकूण	५	
३	सांडपाणी व घनकचरा व्यवस्थापन		
	१) शोषखड्डा/सांडपाण्याची व्यवस्थित विल्हेवाट	३	
	२) बगीचा/किचन गार्डन व त्याद्वारे मुलांचा प्रोत्साहन	१	
	३) कचरा टोपलीची व्यवस्था	१	
	एकूण	५	
५	वैयक्तिक स्वच्छता		
	१) अंगणवाडीतील मुलांची वैयक्तिक स्वच्छता	५	
	२) अंगणवाडी मुलांत टापटीपपणा. (नखे, स्वच्छ केस, कपडे)	५	
	एकूण	१०	
६	अंगणवाडीतील पालकांच्या घरी शौचालयाचे प्रमाण (% च्या प्रमाणात गुण देणे)	८	
	एकूण	८	
७	अंगणवाडी कार्यकर्तींचा स्वच्छता अभियानात सहभाग		
	गृहभेटी किती व किती कुटुंबात स्वच्छता संदेश दिले (संख्या)	२	
	एकूण	२	
८	अंगणवाडीतील लोकसहभाग		
	१) लोकवर्गणी (रोख) पालकांची भरलेली व त्यातील उपक्रम	२	
	२) वस्तुरुपातील सहभाग	२	
	३) अंगणवाडी इमारत व परिसर स्वच्छता मध्ये पालकांचा सहभाग	५	
	४) लोकसहभागातून कामे केली असल्यास	१	
	एकूण	१०	

९	अंगणवाडी इमारत दुरुस्ती / देखभाल /अंतर्गत सजावट		
	१) इमारत रंगकाम केलेले असल्यास व परिसर स्वच्छ सुंदर असल्यास	५	
	२) आकर्षक अशी अंतर्गत सजावट केलेली असल्यास	५	
	एकूण	१०	
१०	महिलामंडळ व बालकगटाचा सहभाग		
	१) किती महिला मंडळ अंगणवाडी कार्यक्षेत्रात आहेत व ते अंगणवाडीच्या कार्यक्रमात किती भाग घेतात.	२	
	२) किती बचत गट अंगणवाडी कार्यकर्ता मंडळीमुळे तयार झाले.	५	
	३) यापैकी किती गटांना उद्योगधंद्यासाठी कर्ज मिळाले	३	
	एकूण	१०	
११	अंगणवाडी कार्यकर्ता व मदतनीस यांना मिळालेले पुरस्कार व त्यापैकी अंगणवाडी व्यवस्थापनाशी संबंधित उपक्रम	५	
	एकूण	५	
१२	अंगणवाडीत राबविण्यात आलेले विविध उपक्रम		
	१) सकस आहार	१	
	२) आरोग्य तपासणी	१	
	३) संदर्भ सेवा	१	
	४) नाविन्यपूर्ण उपक्रम राबविले असल्यास	२	
	एकूण	५	
१३	अ) कुपोषित मुलांची वर्गवारी (ब व क गटातील एकही नसलेला गुण देणे)	३	
	ब) कार्यकर्ता / मदतनीस यांच्या घरातील स्वच्छता	२	
	एकूण	५	
१४	बालकमृत्युचे प्रमाण (अ) जिल्ह्यापेक्षा कमी असलेस - ३ गुण (ब) बालमृत्यु नसलेस - ५ गुण	५	
	एकूण	५	
१५	माता / गरोदर माता यांना आहार वाटप व त्याचा परिणाम	५	
	एकूण	५	
	एकूण गुण	१००	

परिशिष्ट - XI

प्रत्येक स्तरावरील, प्रत्येक गावाच्या तपासणीपूर्वी करावयाची प्रतिज्ञा

मी/आम्ही,-----स्तरीय ग्राम स्वच्छता तपासणी समितीचे अध्यक्ष/सदस्य संत गाडगेबाबा, राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराज व राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांना स्मरुन अशी प्रतिज्ञा करतो की, या स्पर्धेच्या तपासणीसाठी शासनाने ठरवून दिलेल्या पद्धतीने, निःस्पृहपणे व कोणताही दुजाभाव न करता आम्ही या गावाची तपासणी करू. ही तपासणी करताना गावातील कोणत्याही घटकाने अंतर्गत अथवा बाहेरून, प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष दबाव आणण्याचा प्रयत्न केल्यास त्याची गंभीर दखल घेऊन सदर गावास स्पर्धेतून बाद करण्याची शिफारस आम्ही शासनाकडे करू. तसेच अशा कोणत्याही प्रत्यक्ष वा अप्रत्यक्ष दबावाला बळी न पडता आम्ही आमची तपासणी निरपेक्षपणे करुन गावक-यांनी केलेल्या कामाची सुस्पष्ट व योग्य अशी नोंद घेऊन गुणांकन करू. तपासणी चमूतील घटक म्हणून मी वरीलप्रमाणे शासनास व या गावातील प्रत्येक घटकास त्यानुसार या प्रतिज्ञेद्वारे ग्वाही देत आहे.

सही/-

(तपासणी समितीचे अध्यक्ष व सदस्य)

परिशिष्ट - XII

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत ग्रामपंचायती, शाळा, अंगणवाड्या, जिल्हा परिषदा व पंचायत समित्यांना प्राप्त झालेल्या रोख बक्षीस रकमेचा विनियोग करण्याबाबत खालीलप्रमाणे मार्गदर्शक सूचना देण्यात येत आहेत.

अ) ग्रामपंचायती :-

संत गाडगेबाबा ग्राम स्वच्छता अभियानांतर्गत पंचायत समितीस्तरापासून राज्यस्तरापर्यंत ग्रामपंचायतींना मिळालेल्या बक्षीस रकमेचा विनियोग संबंधित ग्रामपंचायतींनी प्रामुख्याने आपल्या क्षेत्रातील विकास कामासाठी करणे आवश्यक आहे. खाली नमूद केल्यानुसार बक्षिसाच्या रकमेतून खर्च करण्याबाबत निर्णय घेण्याचे अधिकार ज्या ग्रामपंचायतीला बक्षिस मिळाले आहे त्या ग्रामपंचायतीच्या ग्रामसभेला असतील. याबाबत निर्णय घेण्यासाठी आवश्यकता भासल्यास विशेष ग्राम सभा बोलावून त्या सभेत विनियोगाबाबत निर्णय घेण्यात यावा. या ग्रामसभेसाठी ग्रामपंचायतीच्या एकुण मतदारांपैकी किमान ५०% मतदार उपस्थित असणे आवश्यक आहे. मात्र या बक्षीस रकमेतून कोणत्याही प्रकारच्या वैयक्तिक लाभाच्या योजना अनुज्ञेय नाहीत.

- १) बक्षिस रकमेपैकी कमाल २% पर्यंत खर्च बक्षिस मिळाल्यानिमित्त संबंधित गावात आयोजित सोहळ्यासाठी व अनुषंगीक बाबींवर खर्च करता येतील.
- २) उर्वरित रक्कम ग्रामपंचायतीच्या कोणत्याही सामूहिक विकास योजनांवर खर्च करण्यास तसेच ग्रामपंचायत आर्थिक दृष्ट्या तसेच प्रशासकियदृष्ट्या सक्षम होण्याच्या दृष्टीने उपाययोजना करण्यासाठी खर्च करण्यास अनुमती आहे. मात्र या कामावरील देखभाल दुरुस्ती अथवा अन्य अनुषंगिक खर्चासाठी पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभागाकडून कोणत्याही प्रकारचा अतिरिक्त निधी देण्यात येणार नाही.
- ३) तसेच, या रकमेतून कोणत्याही प्रकारचा वैयक्तिक लाभ अनुज्ञेय नसल्यामुळे पाणी पुरवठा योजनेसाठी भरावयाच्या लोकवर्गणीचा खर्च यातून अनुज्ञेय नाही. कारण लोकवर्गणी ही प्रत्येक लाभार्थी कुटुंबाने भरणे अपेक्षित आहे.

ग्रामसभेने घेतलेल्या निर्णयानुसार अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी ग्रामपंचायतीच्या कमिटीची राहिल. ग्रामसभेच्या निर्णयानुसार खर्च करून त्याचे हिशोब ठेवणे व ग्रामसभेला अहवाल सादर करणे, आणि संबंधित यंत्रणाना याबाबत आवश्यक व इतर माहिती सादर करण्याची जबाबदारी सरपंच व ग्रामसेवक यांची राहिल. जिल्हा परिषदांनी या सूचना, बक्षीस मिळविणा-या ग्रामपंचायतींच्या वेळोवेळी निदर्शनास आणाव्यात. तसेच या सूचनांनुसार ग्रामपंचायती खर्च करीत आहेत, याची कालबद्ध तपासणी करावी. ज्या प्रकरणात या सूचनांचे उल्लंघन झाले असल्याचे आढळून येईल त्या प्रकरणात संबंधित ग्रामपंचायतीचे सरपंच व ग्रामसेवकावर आवश्यक ती कारवाई तातडीने करावी व त्याचा अहवाल शासनास सादर करावा.

ब. स्वच्छ शाळा व स्वच्छ अंगणवाड्या :-

- (१) शाळेच्या बाबतीत ग्राम शिक्षण सुधार समिती, पालक, शिक्षक व विद्यार्थी यांच्या संयुक्त सभेत निर्णय घेवून शाळेच्या विकास कामाकरीताच करेल. बक्षिसापैकी २५% निधी शाळेची शैक्षणिक सहल, इतर स्वच्छ ग्रामपंचायतींना व शाळांना भेटी, विद्यार्थ्यांच्या विविध स्पर्धा, परिक्षेत गुणानुक्रमे प्रथम आलेल्या सर्व वर्गातील विद्यार्थ्यांना बक्षिसे, पुढील शिक्षणासाठी मदत इत्यादी करता येईल व उर्वरित रक्कम सामूहिक स्वरूपाच्या शालेय सुधारणांसाठी करता येईल.
- (२) अंगणवाडी - बक्षिसाचा विनियोग गावातील महिला विकास समिती व अंगणवाडी सेविका, पालकांची सभा बोलावून त्यांच्या ठरावाप्रमाणे अंगणवाडीच्या विकासासाठीच केला जाईल.

- (३) हा खर्च ग्रामसभेला अथवा ग्राम सामाजिक लेखापरिक्षण समितीला वेळोवेळी सादर केला जाईल.
- (४) शाळेला प्राप्त बक्षिसाची रक्कम ग्राम शिक्षण सुधार समितीच्या नावाने स्वतंत्र खाते उघडून ठेवली जाईल व ते खाते मुख्याध्यापक व ग्राम शिक्षण सुधार समितीचे अध्यक्षंकडून संयुक्तपणे चालविले जाईल. हिशोब ठेवण्याची जबाबदारी त्यांचीच असेल.
- (५) अंगणवाडीला प्राप्त पारितोषिकाची रक्कम अंगणवाडी सेविका व ग्राम महिला विकास समितीच्या नावाने स्वतंत्र खाते उघडून ठेवली जाईल अथवा सदर समिती गठीत केली नसल्यास मुंबई ग्राम कायदा कलम ४९ अन्वये गठीत ग्राम पाणी पुरवठा व स्वच्छता समितीच्या अध्यक्षांचे संयुक्त बँक खात्यात ठेवली जाईल व तिचा विनियोग केला जाईल. हिशोब ठेवण्याची जबाबदारी त्यांचीच असेल.

३. राष्ट्रपिता महात्मा गांधी स्वच्छ जिल्हापरिषद स्पर्धेअंतर्गत जिल्हा परिषदांना व स्वच्छ पंचायत समित्यांना मिळालेल्या बक्षीस रकमेचा विनियोग :

- १) पारितोषिकाची रक्कम प्रथम जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या स्वनिधीत जमा करावी. या रकमेतून खर्च करण्याबाबत निर्णय घेण्याचे अधिकार, ज्या जिल्हा परिषदेला/पंचायत समितीला पारितोषिक मिळाले आहे, त्या जिल्हा परिषदेला/पंचायत समितीला असतील. या पारितोषिकाच्या रकमेतून खर्च करण्याबाबतचा निर्णय जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या सर्वसाधारण सभेच्या मान्यतेने घ्यावा. निर्णय घेण्यासाठी प्रसंगी विशेष सभा बोलावता येईल.
- २) या रकमेतून कोणत्याही परिस्थितीत वेतन व वेतनेतर बाबी तसेच दैनंदिन स्वरूपाचा सादिल खर्च करता येणार नाही.
- ३) जिल्हापरिषदेस/पंचायत समितीस सदर पारितोषिक मिळण्यासाठी ज्या पदाधिकारी, अधिकारी, कर्मचारी इ.चे परिश्रम कारणीभूत असतील, त्यांना रोख पारितोषिके देऊन त्याचा सन्मान करावा. ही निवड सर्वसाधारण सभेच्या मान्यतेने करावी. त्यासाठी पारितोषिकाच्या एकूण रकमेपैकी जास्तीत जास्त ५% रक्कम खर्च करता येईल. मात्र वैयक्तिक बक्षीसाची रक्कम, जिल्हा परिषद स्तरावर रु.१०००/- पेक्षा व पंचायत समिती स्तरावर रु. ५००/- पेक्षा अधिक असू नये.
- ४) जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या कार्यक्षेत्रात ज्या शाळा, बालवाड्या/अंगणवाड्या, यांनी या अभियानात उल्लेखनीय कामगिरी बजावली असेल त्यांचा पारितोषिक देवून सन्मान करावा ही निवड सर्वसाधारण सभेच्या मान्यतेने करावी. यासाठी सदर पारितोषिकाच्या रकमेतून जास्तीत जास्त १०% पर्यंत खर्च करावा. मात्र, सदर बक्षीसाची रक्कम, रु.१,०००/- पेक्षा अधिक असू नये.
- ५) एकूण पारितोषिकाच्या रकमेच्या ५% पर्यंत स्वच्छतेशी निगडीत बाबीच्या प्रचार व प्रसिध्दीसाठी तसेच अभियानाच्या अंमलबजावणीसाठी, जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या कार्यक्षेत्रात, सर्वसाधारण सभेच्या निर्णयानुसार खर्च करता येईल.
- ६) एकूण पारितोषिकाच्या रकमेच्या १५% पर्यंत खर्च, जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या कार्यालयीन सुधारणा, संगणकीकरण, इमारतीची डागडुजी यासाठी, सर्वसाधारण सभेच्या निर्णयानुसार करता येतील.
- ७) एकूण पारितोषिकाच्या रकमेच्या कमाल १०% पर्यंत खर्च, जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या कार्यालयातील व परिसरातील स्वच्छता व सजावटीसाठी सर्वसाधारण सभेच्या निर्णयानुसार खर्च करता येतील.
- ८) जिल्हा परिषद/पंचायत समिती कार्यक्षेत्रातील शासकिय/निमशासकिय कार्यालये/संस्था पूर्ण कार्यक्षमतेने काम करण्यास चालना देण्यासाठी त्यांच्यात विविध स्पर्धांचे आयोजन करावे. स्पर्धेतील विजेत्यांना बक्षीसे देण्यासाठी पारितोषिकाच्या रकमेच्या ५% रक्कम खर्च करता येईल.
- ९) उर्वरित ५०% रक्कम जिल्हा परिषदेच्या/पंचायत समितीच्या कार्यक्षेत्रात स्वच्छतेशी निगडीत सार्वजनिक कामाकरीता खर्च करण्यात यावी. मात्र यातून देखभाल दुरुस्ती वरील खर्च न करता स्थावर स्वरूपाची कामे करण्यात यावीत. यातून प्राथम्याने शासकिय/निमशासकिय संस्थांची कार्यालये, एस.टी स्टॅंड, बाजार, पर्यटन स्थळे इत्यादी गर्दीच्या सार्वजनिक ठिकाणी सार्वजनिक शौचालयाची सुविधा उपलब्ध करून देण्यासाठी खर्च करावी.

सर्वसाधारणसभेने घेतलेल्या निर्णयानुसार अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी जिल्हापरिषदेचे मुख्य कार्यकारी अधिकारी/ पंचायत समितीचे गट विकास अधिकारी यांची राहिल. सर्वसाधारणसभेच्या निर्णयानुसार खर्च करून त्याचे हिशोब ठेवणे व सर्वसाधारणसभेला अहवाल सादर करणे, आणि संबंधित यंत्रणाना याबाबत आवश्यक व इतर माहिती सादर करण्याची जबाबदारी जिल्हापरिषदेतील उपमुख्य कार्यकारी अधिकारी (सामान्य प्रशासन) आणि पंचायत समितीतील गट विकास अधिकारी यांची राहिल.